

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Kamilės Tamošaitytės,
V kurso, civilinės ir verslo teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

COVID-19 pandemija ir prievolių vykdymas
COVID-19 pandemic and the fulfilment of obligations

Vadovas: prof. dr. Ramūnas Birštonas

Recenzentas: lekt. Andžej Maciejewski

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama, kaip epidemiologinė situacija įtakojo ir pakeitė prievolinių įsipareigojimų vykdymą šių dienų kontekste. Esminiai aspektai, aptariami bei nagrinėjami šiame darbe, remiasi nenugalimos jėgos (*force majeure*) ir iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutų pritaikomumo COVID-19 pandemijos atveju analize. Nenugalimos jėgos bei iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutai, pagrindiniai principai bei jų pritaikomumas šiame darbe vertinami, siekiant apibrėžti ginčų sprendimo galimybes bei teises perspektyvas.

Pagrindiniai žodžiai: pandemija, prievolės, nenugalima jėga (*force majeure*), įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms, prievolės šalių pusiausvyros pasikeitimas.

This work analyses how the epidemiological situation has affected and changed the fulfilment of obligations in the context of these days. The essential aspects discussed and examined in this work are based on the analysis of *force majeure* and fundamentally changed circumstances institutes' applicability in the event of a COVID-19 pandemic. The institutes of *force majeure* and fundamentally changed circumstances, the basic principles and their applicability are evaluated in this work in order to define the possibilities of dispute resolution and legal perspectives.

Keywords: pandemic, obligations, invincible force, the fulfilment of obligations in the event of a change in circumstances, a change of balance between the parties of an obligation.

TURINYS

IŽANGA.....	2
-------------	---

1. Prievolių vykdymas COVID-19 pandemijos metu: ar galima remtis nenugalimos jėgos aplinkybe?
  - 1.1. Nenugalimos jėgos kriterijai ir jų atitikties COVID-19 pandemijai bei jos pagrindu įvestiems apribojimams
  - 1.2. COVID-19 pandemijos reiškiniai ir *force majeure* pritaikymo galimybių vertinimas
2. COVID-19 pandemija ir sutarties vykdymo suvaržymas: ar galima vadovautis pasikeitusių aplinkybių institutu?
  - 2.1. Sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms – taikymo pagrindai ir jų analizė COVID-19 pandemijos kontekste
  - 2.2. COVID-19 pandemijos reiškiniai ir iš esmės pasikeitusių aplinkybių instituto pritaikomumo vertinimas
3. *Force majeure* ir iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutai COVID-19 pandemijos kontekste: kuris teisių gynimo būdas aktualesnis civilinių teisinių santykių dalyviams?

IŠVADOS

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

SANTRAUKA

SUMMARY

IŽANGA

Temos aktualumas. Visą pasaulį sukausčius nevaldomai COVID-19 pandemijai, atitinkamai, kilo ir begalė iššūkių įvairiose gyvenimo srityse. Epidemiologinė situacija ir jos pagrindu įvesti įvairaus pobūdžio bei masto apribojimai įtakojo ne tik asmeninį žmonių gyvenimą, kasdienių buitinių sandorių sudarymą, tačiau ir verslo subjektų galimybes visavertiškai dalyvauti civilinėje apyvartoje. Atitinkamai, visame pasaulyje iki šiol yra ribojamos ir atskiros konstitucinės žmogaus teisės ir laisvės, kaip kad teisė į privatumą, judėjimo, susirinkimų laisvės, o tai turi įtakos įvairių įsipareigojimų vykdymo tęstinumui bei galimumui. Sustojus ne tik įprastam gyvenimo režimui, tačiau ir ekonominei bei socialinei veiklai, išryškėjo nemažai spragų, kurios nėra teisiškai sureguliuotos visuomenei naujomis bei beprecedentėmis aplinkybėmis, kaip kad ir COVID-19 pandemijos atveju.

Akivaizdu, jog įvairaus pobūdžio ekonominiai, socialiniai, teisiniai ar netgi biologiniai faktoriai gali turėti įtakos situacijoms, kai prievolės turi būti įgyvendinamos egzistuojant kiek kitokioms aplinkybėms, kurių prieš tai nebuvo galima numatyti. Nors istoriniai įvykiai ir byloja apie atvejus, kuomet civilinė apyvarta ir prievolių vykdymas buvo įtakoti tam tikrų ekonominio – socialinio pobūdžio reiškiniais, kaip kad 2008 m. pasaulinės ekonominės krizės atveju, tą sykį teisės mokslininkai bei Lietuvos teismų praktika visuotinai pripažino, jog ekonominės krizės situacija *per se* nereiškia egzistuojant nenugalimos jėgos pagrindui, dėl kurio turėtų būti visuotinai atleidžiama nuo prievolių vykdymo ir jų neįvykdymo teisinių padarinių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Vis tik, COVID-19, arba kitaip įvardijama – koronaviruso, pandemija yra susijusi ne tik su globalia pasaulio valstybių ekonomine padėtimi, tačiau ir su žmonių gyvybėmis, kaip visuotinai pripažįstama kertine vertybe ir gėriu, tad šis atvejis yra neturintis precedento ir reikalauja tokių teisinių priemonių, kurios galėtų pagelbėti bei „pasitarnauti“ civilinių teisinių santykių subjektams, būtent dėl epidemiologinės situacijos negalintiems įvykdyti prisiimtų prievolinių teisinių įsipareigojimų.

Kaip jau minėta anksčiau, vis labiau plintant pandemijai, dėl sumažėjusio žmonių mobilumo ir verslo aktyvumo, daugelis pramonės šakų turėjo sustabdyti ar iš dalies susiaurinti savo veiklos spektrą, o tai neišvengiamai lėmė ir didelę dalį prievolinių įsipareigojimų vykdymo tvarkos pažeidimų. Siekiant atrasti pusiausvyrą tarp prievolinių teisinių santykių dalyvių, būtina įvertinti, kokiomis teisinėmis priemonėmis šalis, negalinti įvykdyti prievolės, galėtų remtis, įrodinėdama COVID-19 pandemijos įtaką įsipareigojimų vykdymo negalimumui. Būtent šiuo požiūriu atsiskleidžia temos aktualumas šiomis

dienomis, kadangi vis labiau didėjantys užsikrėtimų COVID-19 pandemija skaičiai, jų pagrindu įvedami įvairaus pobūdžio bei masto apribojimai suponuoja neišvengiamą būtinybę imtis tam tikrų veiksmų, siekiant apibrėžti jau kilusių bei galimai ateityje kilsiančių ginčų terpę, nustatant galimus ginčų sprendimo būdus bei įvertinant teises tokių ginčų sprendimo perspektyvas. Atsižvelgiant į tai, magistro darbe yra siekiama išanalizuoti bei aptarti kelis aktualiausias, o būtent - nenugalimos jėgos ir iš esmės pasikeitusių aplinkybių, teisės institutus bei įvertinti jų pritaikomumą COVID-19 pandemijos atžvilgiu, kartu iš šių dviejų institutų išskiriant, autorės nuomone, tinkamesnį bei efektyvesnį teisių gynimo būdą.

Darbo tikslas. Šio magistro darbo tikslas yra atskleisti, ar pati COVID-19 pandemija, kaip tokia, patenka į nenugalimos jėgos ar iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutų koncepcijas, bei įvertinti šių institutų pritaikomumą epidemiologinės situacijos bei jos pagrindu įvestų apribojimų kontekste, kartu pateikiant pasiūlymus bei rekomendacijas, siekiant išgryninti tam tikrus atvejus, kuomet šie teisių gynimo būdai būtų pritaikomi ir prieinami civilinių teisinių santykių dalyviams.

Darbo uždaviniai. Siekiant iškelto tikslo, šiam magistro darbui yra formuojami tokie uždaviniai:

- I. Išanalizuoti bei atskleisti, ar COVID-19 pandemija bei jos pagrindu įvesti apribojimai, kaip tokie, gali būti laikomi nenugalima jėga civilinės teisės požiūriu. Išsamiai įvertinti epidemiologinės situacijos ir jos pagrindu įvesto karantino atitiktį nenugalimos jėgos kriterijų visumai.
- II. Nustatyti, ar iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutas yra tinkamas teisių gynimo būdas, sprendžiant ginčus dėl prievolių vykdymo COVID-19 pandemijos metu. Įvertinti šio teisės instituto pritaikomumą, pagrindines iš esmės pasikeitusių aplinkybių instituto sąlygas analizuojant epidemiologinės situacijos kontekste.
- III. Palyginti, kuris iš darbe aptariamų teisių gynimo būdų galėtų būti efektyvesnis bei tinkamesnis, sprendžiant ginčus dėl prievolių vykdymo COVID-19 pandemijos atveju.

Tyrimo objektas. Magistro darbo objektas yra prievolių vykdymo (ne)galimumas visuotinės COVID-19 pandemijos kontekste, remiantis pasikeitusių aplinkybių bei nenugalimos jėgos institutais.

Tyrimo metodai. Siekiant įgyvendinti iškeltą tikslą, magistro darbe yra remiamasi šiais teisės aiškinimo metodais:

1. Sisteminės analizės metodas. Remiantis šiuo metodu, darbe analizuojamas nenugalimos jėgos (*force majeure*) ir iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutų, kaip teisių gynimo būdų, teisinis reglamentavimas, jo turinys, taikymas bei aiškinimas, siekiant įvertinti šių teisės institutų pritaikymo galimybes COVID-19 pandemijos kontekste.
2. Lingvistinis metodas. Remiantis šiuo metodu, magistro darbe yra atskleidžiamos nenugalimos jėgos bei pasikeitusių aplinkybių institutų sampratos bei tikrosios, giluminės šių teisinių kategorijų reikšmės, analizuojant šių teisės institutų išskiriamų kriterijų atitiktį COVID-19 pandemijai bei jos pagrindu įvestiems apribojimams.
3. Dokumentų analizės metodas. Šio teisės aiškinimo metodo pagrindu, magistro darbe yra analizuojamos bei vertinamos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, tarptautinės teisės šaltinių, taip pat – įvairių publikacijų nuostatos bei jų turinys.

Darbo originalumas. Akivaizdu, jog prievolių vykdymo institutas, COVID-19 pandemijos atveju, didesnio teisės doktrinos dėmesio nacionaliniu lygiu nėra sulaukęs, kadangi ši tema vis dar yra nauja. Be kita ko, šia tema taip pat negalima rasti ir magistro baigiamųjų darbų, kadangi vien šios temos aktualumas išryškėjo būtent nuo 2020 m. kovo mėn. Prievolių vykdymas iš esmės pasikeitus aplinkybėms bei nenugalimos jėgos atveju, koronaviruso kontekste, trumpai aptartas tik atitinkamuose teisininkų, advokatų kontorų komentaruose, pranešimuose spaudoje, tačiau daugiau atskiro ir išsamaus dėmesio šis probleminis klausimas nėra sulaukęs net ir užsienio valstybių teisės doktrinoje. Tai leidžia daryti pagrįstą išvadą, jog autorės darbas ir jame išdėstytos išvados yra originalios bei autentiškos.

Svarbiausi šaltiniai. Pažymėtina, jog literatūra pasirinkta magistro darbo tema nėra gausi. Vis tik, rašant šį darbą, yra nagrinėjamas Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso šeštosios knygos komentaras. Taip pat didelis dėmesys skiriamas ir teisininkų komentarams bei daktaro disertacijai: Alberto Šekštelo komentarui („Kas yra nenugalima jėga (*force majeure*) arba ar galima karantino metu nevykdyti prievolių?“, 2020); Lauryno Didžiulio komentarui („Vis dar nenugalima pandemija, nuomos sutartys ir sąžiningumas“, 2021); Pauliaus Zapolskio 2012 m. daktaro disertacijai, tema: „Aplinkybių pasikeitimo įtaka sutarties vykdymui“. Be kita ko, magistro darbe remiamasi ir užsienio valstybių teisininkų komentarais bei straipsniais, taip pat tarptautinės teisės šaltiniais, kaip kad 1969 m. Vienos konvencija Dėl tarptautinių sutarčių teisės,

UNIDROIT principais, Europos sutarčių teisės principais (PECL). Darbe taip pat remiamasi ir kitais literatūros šaltinių sąraše nurodytais straipsniais šio darbo temos išsamiai analizei ir bendroms išvadoms pateikti.

1. Prievolių vykdymas COVID-19 pandemijos metu: ar galima remtis nenugalimos jėgos aplinkybe?

1.1. Nenugalimos jėgos kriterijai ir jų atitiktis COVID-19 pandemijai bei jos pagrindu įvestiems apribojimams

Nors šių dienų moderniaame, naujausiomis technologijomis grįstame pasaulyje tam tikri įvykiai, netgi – gamtos stichijos ar kiti gamtiniai reiškiniai, neretai gali būti iš anksto numatomi ar bent jau nuspėjami, vis tik, pasitaiko atvejų, kuomet sutartimi prisiimtų įsipareigojimų vykdymas sutarties šalims gali tapti neįmanomas dėl tam tikrų išorinių, nuo sutarties šalių valios nepriklausančių bei iš anksto nenumatytų aplinkybių. Būtent tokių atvejų bei jų pasekoje kilusių ginčų išsprendimui ir yra skirtas nenugalimos jėgos (*force majeure*) institutas (Nenugalimos jėgos (*force majeure*) teisinė..., 2010). Pažymėtina, jog, nors magistro darbo tema apima ne tik sutartines prievoles, vis tik, darbo analizė bus paremta būtent sutartinių prievolių įvykdymo galimybių vertinimu COVID-19 pandemijos kontekste.

Tiek Lietuvos, tiek užsienio valstybių teisės doktrinoje nenugalima jėga (*force majeure*) yra suprantama kaip iš anksto nuspėtas, nenumatytas, neišvengiamas bei nekontroliuojamas įvykis, kurio atsiradimui prievolės šalys negalėjo užkirsti kelio. Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų kontinentinės teisės tradicijos valstybių, *force majeure* sąvoka apima tiek gamtos reiškinius, tiek ir valstybės veiksmus. Šiame kontekste biologiniai COVID-19 pandemijos reiškiniai – koronavirusas ir COVID-19, kaip liga, gali būti laikomi gamtos reiškiniais, o COVID-19 pandemijos pagrindu įvestas karantinas – valstybės veiksmas. Tačiau tai, ar paminėti pandeminiai reiškiniai kiekvienu konkrečiu atveju prilygsta *force majeure* ir pateisina sutarties neįvykdymą, būtina vertinti pagal nenugalimą jėgą apibūdinančių kriterijų visumą (Didžiulis, 2021).

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – Civilinio kodekso) 6.212 straipsnio nuostatos įtvirtina nenugalimos jėgos (*force majeure*) institutą, taip pat pagrindines šio instituto taikymo sąlygas. Minėto straipsnio pirmojoje dalyje numatyta, jog prievolės šalis yra atleidžiama nuo atsakomybės už sutarties neįvykdymą, jeigu ji įrodo, kad sutartis neįvykdyta dėl aplinkybių, kurių ji negalėjo kontroliuoti bei protingai numatyti sutarties sudarymo metu, ir kad negalėjo užkirsti kelio šių aplinkybių ar jų pasekmių atsiradimui (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Kaip matyti iš paminėtos teisės normos, Lietuvos teisė įtvirtina klasikinę civilinės teisės tradicijai žinomą *force majeure* sampratą, kuri gali būti apibūdinama, remiantis trimis elementais – nenuspėjamumu, išoriškumu,

nenugalimumu (Didžiulis, 2021). Šiame kontekste vertėtų paminėti ir tai, jog *force majeure* instituto nuostatos į Civilinio kodekso šeštąją knygą buvo inkorporuotos Tarptautinių komercinių sutarčių (toliau – UNIDROIT) principų 7.1.7 straipsnio pagrindu, todėl, jas aiškinant, atsižvelgtina ir į UNIDROIT principų formuluotes. UNIDROIT principų 7.1.7 straipsnyje vartojama ne sutarties šalies „atleidimo nuo atsakomybės“, o būtent – „sutarties nevykdymo pateisinimo“, „šalies atleidimo nuo nevykdymo padarinių“ formuluotė (Principles of International Commercial Contracts, 2016). Taigi, darytina išvada, jog pagal savo teisinę prigimtį, nenugalimos jėgos institutas apibrėžia situacijas, kai šalis, negalinti įvykdyti savo prievolinių įsipareigojimų dėl tam tikrų išorinių, nuo šalies valios nepriklausančių aplinkybių, kurių šalis nenumatė ir negalėjo numatyti sutarties sudarymo metu, bei dėl kurių atsiradimo šalis nėra prisiėmusi rizikos, yra atleidžiama nuo sutarties neįvykdymo teisinių padarinių. Atsižvelgiant į tai, tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje yra išskiriamos kumuliatyvos sąlygos (kriterijai), kurių visuma sudaro galimybę prievolės šaliai remtis nenugalimos jėgos institutu, kaip civilinių teisių gynimo būdu. Tai reiškia, jog, nesant šių kriterijų visumos, kiekvieno teisinio santykio konkrečios faktinės aplinkybės negalės būti pripažintos nenugalima jėga (Šekštelo, 2020). Toliau darbe bus analizuojama minėtų kriterijų visuma, šias sąlygas sistemingai siejant su COVID-19 pandemija bei jos pagrindu įvestais apribojimais.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamoje kasacinėje jurisprudencijoje ne kartą išaiškinta, kad nenugalimos jėgos aplinkybes kvalifikuoja tokie požymiai: 1) aplinkybių nebuvo sudarant sutartį ir jų atsiradimo nebuvo galima protingai numatyti; 2) dėl susidariusių aplinkybių sutarties objektyviai negalima įvykdyti; 3) šalis, neįvykdžiusi sutarties, tų aplinkybių negalėjo kontroliuoti ar negalėjo užkirsti joms kelio; 4) šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių ar jų padarinių atsiradimo rizikos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje). Atkreiptinas dėmesys, jog tapačias sąlygas *force majeure* instituto pritaikymui numato ir teisės doktrina¹.

1.1.1. COVID-19 pandemijos nenumatomumas

Akivaizdu, jog tikėtis rinkos sąlygų, civilinės apyvartos bei finansinės padėties stabilumo kiekvienu konkrečiu atveju būtų neprotinga. Vis tik, aplinkybė, ar prievolės šalis

---

¹ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso šeštosios knygos „Prievolių teisė“ pirmo tomo (Civilinio kodekso 6.1 – 6.304 str.) komentare, aptariant Civilinio kodekso 6.212 straipsnio 1 dalies nuostatas, nurodomi kasacinio teismo išskirtiems nenugalimos jėgos požymiams tapatūs *force majeure* kriterijai (Mikelėnas *et al*, 2003, p. 284).

konkrečiu atveju galėjo numatyti tam tikrų aplinkybių, nagrinėjamu atveju – COVID-19 pandemijos, atsiradimą, reikalauja detalesnės šio kriterijaus analizės.

Pažymėtina, jog šis kriterijus akcentuojamas ir tarptautiniuose teisės šaltiniuose. Pavyzdžiui, UNIDROIT principų 7.1.7 straipsnis numato, jog prievolės šalis turi pagrįsti aplinkybę, kad sutartis nebuvo įvykdyta dėl kliūties, kurios ji, sudarydama sutartį, negalėjo protingai numatyti (Principles of International Commercial Contracts, 2016). Tuo tarpu Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 79 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad šalis neatsako už savo prievolių neįvykdymą, jeigu įrodo, kad nebuvo galima protingai iš jos tikėtis kliūties numatymo sutarties sudarymo momentu (Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, 1969). Savo ruožtu, Europos sutarčių teisės principai (toliau – PECL) įtvirtina nuostatą, numatančią, jog šalies sutartinių įsipareigojimų nevykdymas yra pateisinamas, jeigu šalis įrodo, jog sutartis neįvykdyta dėl kliūties, kurios sutarties sudarymo metu negalima buvo protingai numatyti (Principles of European Contract law, 2002).

Neretai teisės doktrinoje, šį kriterijų analizuojant subjektyviaja prasme, nenumatomomis aplinkybėmis laikomos tokios situacijos, kurių protingai negalėjo numatyti kiekvienas atidus ir rūpestingas asmuo (lot. *bonus pater familias*), sutarties sudarymo metu būdamas analogiškoje situacijoje. Nors ši doktrinoje pateikiama samprata neišgrynina šio elemento tikrosios, giluminės prasmės, vis tik, darytina išvada, jog prievolės šalis turi ne tik numatyti, bet ir įvertinti, kaip atitinkama aplinkybė galėtų paveikti konkrečių prievolių vykdymo galimybes. Šiuo požiūriu, COVID-19 pandemijos numatymas taip pat turėtų būti vertinamas ir prievolės šalies rizikos prisiėmimo aspektu.

2019 m. gruodžio mėn. pabaigoje – 2020 m. sausio mėn. pradžioje Kinijos Liaudies Respublikos valdžia informavo Pasaulio sveikatos organizaciją (toliau – PSO) apie nežinomos kilmės virusą, Kinijoje virtusį epidemija, galiausiai – išplitusį viso pasaulio mastu, bei tapusį visuotine pandemija. Aplinkybė, jog PSO COVID-19 viruso plitimą įvardijo kaip pandemiją, pirmą kartą po kiaulių gripo (H1N1, dar kitaip įvardijamo „meksikietiško“ viruso) pandemijos, galimai sudaro pagrindą teigti, kad koronaviruso plitimas – netikėtas, nenumatytas įvykis, kurio numatymas, veikiausiai, peržengtų tikėtinų aplinkybių ribas.

Vis tik, nagrinėjant prievolių įvykdymo galimybes šio darbo temos kontekste, svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, ar šalys įvertino laikotarpį, kuriuo buvo sudaryta sutartis bei prisiimti atitinkami įsipareigojimai. Tarkime, jeigu sutartį šalys sudarė 2020 m. balandžio

mėn., kai Lietuvos Respublikos 2020 m. kovo 14 d. Vyriausybės nutarimu² bei vėliau sekusiais jo pakeitimais jau buvo įvesti tam tikro masto apribojimai, bei, kai koronavirusinės infekcijos susirgimų skaičiai Lietuvoje gana sparčiai augo, tikėtina, jog tokiu atveju nenumatomumo kriterijus nebūtų nustatytas, kadangi pandemijos plitimo aplinkybės jau egzistavo sutarties sudarymo metu. Manytina, jog panašus vertinimas būtų ir situacijų, kai, tarkime, 2020 m. sausio mėn. būtų sudaromos tam tikros ilgalaikio pobūdžio sutartys, nes šalys tuo metu turėjo realią galimybę įvertinti grėsmę dėl koronaviruso plitimo viso pasaulio mastu. Pažymėtina, jog analogiškos pozicijos laikosi ir teisės krypties mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docentas, advokatas Laurynas Didžiulis, nurodydamas, jog, analizuojant COVID-19 pandemijos reiškinius *force majeure* taikymo tikslais, suprantama, jog šie reiškiniai buvo nenuspėjami bent jau iki 2019 m. gruodžio mėn. pabaigos, pradėjus plisti naujienoms apie naująjį virusą, todėl, jei sutartys buvo sudarytos iki to momento, nenuspėjamumo sąlyga yra vienareikšmiškai taikoma. Jeigu sutartis buvo sudaroma po to, reikėtų įvertinti, ar visuomenei jau buvo žinoma kylanti grėsmė ir *bonus pater familias* tokioje situacijoje būtų atkreipęs į tai dėmesį, sudarydamas sutartį. Pavyzdžiui, 2020 m. kovo mėn. sudarytas sutartis, anot Lauryno Didžiulio, jau būtų galima vertinti kaip tokias, kurios buvo sudarytos suvokiant (galint suvokti), kad artėja tam tikri suvaržymai, kurie buvo pritaikyti jau anksčiau minėto Vyriausybės nutarimo pagrindu (Didžiulis, 2021). Verta paminėti ir tai, jog nenumatomumo kriterijaus samprata COVID-19 pandemijos kontekste identiškai vertinama ir bendrosios, arba kitaip įvardijamos – anglosaksų, teisės tradicijos valstybėse. Pavyzdžiui, socialinių mokslų daktarės Esra Kiraz ir Esra Yıldız Üstün, bendrai parengtame moksliniame straipsnyje apie COVID-19 ir *force majeure* sąlygų taikymą bei būsimus arbitražo teismų sprendimus, pažymėjo, jog sutartims, sudarytoms iki COVID-19 pandemijos protrūkio visame pasaulyje pradžios, nenumatomumo sąlyga būtų taikoma, kadangi tokiu atveju būtų laikoma, jog šalys negalėjo įvertinti galimų epidemiologinės situacijos sąlygotų pasekmių. Tuo tarpu sutarčių, sudarytų po koronavirusinės infekcijos paskelbimo pandemija, atveju, turėtų būti atliekama atskira kiekvienos individualios situacijos analizė, siekiant atsakyti į klausimą, ar COVID-19 pandemijos reiškiniai galėtų būti vertintini kaip veiksniai, kuriuos sutarties šalys galėjo iš anksto nuspėti bei numatyti (Kiraz *et al*, 2020, p. 20). Be to, vien tai, jog 2020 m. kovo 14 d. Vyriausybės nutarimu

---

² Tam, jog magistro darbe būtų išlaikytas nuoseklumas, paminėtina, jog Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“, visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje buvo paskelbtas karantinas, kartu patvirtinant atskirus karantino režimo apribojimus, susijusius su judėjimu per valstybės sieną ir šalies viduje, taip pat su viešojo ir privataus sektoriaus veiklos vykdymu, bei su socialines paslaugas teikiančių, sveikatos bei švietimo įstaigų darbo organizavimu.

įvesto karantino metu žiniasklaidoje skelbtos epidemiologų prognozės patikino, jog sekanti pandemijos banga, veikiausiai, pasaulį, o tame tarpe – ir Lietuvą, sukaustys būtent 2020 m. rudens sezonu, turėjo leisti atskirų prievolių šalims įsivertinti galimybes ateityje įgyvendinti prisiimtus įsipareigojimus. Vien ši aplinkybė, autorės nuomone, sudaro prielaidą teigti, kad, prasidėjus antrajai pandemijos „bangai“, prievolių šalims veikiausiai nepavyktų įrodyti nenumatomumo kriterijaus egzistavimo sutarčių, sudarytų po pirmosios koronaviruso „bangos“, atžvilgiu.

Taigi, svarbu pažymėti, jog tai, ar COVID-19 pandemija (bei jos pagrindu įvesti karantino ribojimai) atitinka nenumatomumo kriterijų, yra fakto klausimas, priklausantis nuo to, kada ir kokiomis aplinkybėmis buvo prisiimami atitinkami sutartiniai įsipareigojimai.

1.1.2. Dėl COVID-19 pandemijos objektyviai negalima įvykdyti prisiimtų įsipareigojimų

Natūralu, jog įvairūs socialiniai – ekonominiai bei kitokio pobūdžio faktoriai gali įtakoti sutarties vykdymą esant kiek kitokioms aplinkybėms, negu buvusioms sutarties sudarymo metu. Vis tik, *force majeure* instituto taikymas reikalauja nustatyti objektyvų negalimumą vykdyti prievolinius teisinius įsipareigojimus. Ši aplinkybė taip pat ne kartą konstatuota ir po 2008 m. pasaulinės ekonominės krizės sekusioje teismų praktikoje, numatant, jog „<...> pasauliniu ir nacionaliniu mastu vykstančios ekonominės krizės situacija per se nereiškia nenugalimos jėgos fakto, dėl kurio visuotinai atleidžiama nuo sutartinių prievolių vykdymo ir sutarčių nevykdymo teisinių padarinių. Nenugalimos jėgos aplinkybe galėtų būti pripažintos tik tam tikros konkrečios krizės aplinkybės, susijusios su sutarties šalies veikla, objektyviai darančios sutarties vykdymą negalimą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje).

Be kita ko, vertinant aplinkybę, ar prisiimtų įsipareigojimų įvykdyti objektyviai neįmanoma, turėtų būti atkreipiamas dėmesys ir į tai, ar nėra kokių nors kitų priimtinių būdų įvykdyti prievolę. Pažymėtina, jog tais atvejais, kai dėl pandemijos prisiimtus įsipareigojimus įvykdyti tapo tik sunkiau, tačiau objektyviai juos įgyvendinti yra įmanoma, prievolės šalis gali remtis Civilinio kodekso 6.204 straipsnio nuostatomis (kurios plačiau aptariamos antrojoje šio darbo dalyje), bet ne *force majeure* institutu. Jeigu skolininkas, turėjęs įvykdyti grynai asmeninio pobūdžio prievolę (tarkime, pagaminti vienetinį, analogų neturintį daiktą), suserga COVID-19 virusine infekcija, akivaizdu, jog būtų nustatytas objektyvaus negalimumo įvykdyti prievolę kriterijus. Kita vertus, jeigu smulkusis

verslininkas, turintis internetinę parduotuvę, dėl įvestų apribojimų negali toliau tęsti veiklos fizinėje parduotuvėje, jis prisiimtus įsipareigojimus klientų (pirkėjų) atžvilgiu ir toliau sėkmingai gali vykdyti internetinės svetainės bei joje vykdomų užsakymų pagalba, o toks atvejis, manytina, jog taip pat nesudarytų pagrindo smulkiajam verslininkui remtis nenugalimos jėgos aplinkybe. Dar vienas tinkamas pavyzdys nagrinėjamam kriterijui iliustruoti galėtų būti ir sporto klubų vykdoma veikla. Tikėtina, jog karantino pagrindu įvesti apribojimai atleistų nuo atsakomybės sporto klubus, kaip sutarties šalis, už nesuteiktas paslaugas klientams. Tačiau, manytina, jog dėl tų pačių apribojimų sporto klubams kylantys finansiniai sunkumai atsiskaityti su darbuotojais, nuomojamų patalpų savininkais ar prekių bei paslaugų tiekėjais, nebūtų laikomi nenugalima jėga (*force majeure*), dėl kurios sporto klubų atžvilgiu galėtų būti atidedami iš sutarčių nuostatų kylantys mokėjimai (Teisiniai patarimai dėl koronaviruso, 2020). Kiek kitokios pozicijos laikosi teisės krypties mokslų daktaras bei advokatas Laurynas Didžiulis, nurodydamas, kad, jeigu nuomotojo pareiga negali būti įvykdyta ne dėl nuo jo paties priklausančių priežasčių (valstybės mastu įvesto karantino ribojimų), kuomet nuomininkas visiškai negali naudotis daiktu pagal numatytą paskirtį, turėtų būti laikoma, kad nuomotojas, nors ir ne dėl savo kaltės, tačiau nėra pajėgus įvykdyti pareigą garantuoti fizinę (dėl viruso plitimo) ar teisinę (dėl karantino) daikto kokybę. Tokiu atveju, kadangi nuomininkas visiškai negali naudotis patalpomis pagal jų paskirtį, bei, remiantis tuo, jog sutarčių teisė grindžiama sąžiningų mainų etalonu (lot. *quid pro quo*), būtų nesąžininga iš nuomininko reikalauti mokėti nuomos mokesčių, nepriklausomai nuo to, kokia yra bendra jo turtinė padėtis (Didžiulis, 2021). Atitinkamai, šias išvalgas patvirtina ir Civilinio kodekso 6.62 straipsnio 1 dalis, kurioje numatyta, jog tais atvejais, kai viena šalis negali įvykdyti prievolės pagal dvišalę sutartį dėl tokios aplinkybės, už kurią neatsako nė viena iš šalių, o kitko nenumato nei įstatymai, nei sutartis, tai nė viena sutarties šalis neturi teisės reikalauti, kad kita šalis įvykdytų prievolę (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Šiame kontekste paminėtina ir tai, jog 2020 m. pavasarį socialinėje erdvėje pasirodžiusiuose komentaruose dėl *force majeure* taikymo COVID-19 pandemijos kontekste, paprastai būdavo pabrėžiama, kad nenugalimos jėgos aplinkybės gali turėti įtakos tik natūrinėms, tačiau jokių būdu ne piniginėms prievolėms, kaip kad nuomos mokesčio mokėjimui. Savaiame suprantama, jog vien tai, kad šalis neturi reikiamų finansinių išteklių prievolei įvykdyti, nėra ir negali būti laikoma *force majeure* aplinkybe. Tačiau tai nereiškia, jog negali būti pateisintas piniginių išteklių neturėjimas, kurį sukelia būtent *force majeure* aplinkybės, t. y. piniginių išteklių neturėjimas *per se* nėra ir negali būti pateisinamas, tačiau, jeigu asmuo negali įvykdyti piniginės prievolės ir sumokėti nuomos mokesčio dėl nenugalimos jėgos

aplinkybės (pavyzdžiui, šalyje įvesto karantino ribojimų, kurių pagrindu, nuomininkas nebegali tęsti nuomojamose patalpose vykdomos veiklos), kuri sukėlė nuomininko piniginių lėšų trūkumą, tokios prievolės neįvykdymas gali būti pateisinamas (Didžiulis, 2021).

Kita vertus, grįžtant prie aukščiau aptarto pavyzdžio, susijusio su atitinkamos paskirties patalpų nuoma, jeigu nutiktų taip, kad, nuomininkas, nepaisant karantino ribojimų, vis dėlto turėtų galimybę teisėtai ir saugiai naudotis nuomojamu daiktu (patalpomis) pagal jų paskirtį, tokiu atveju, *force majeure* institutas nebūtų taikytinas, nes nuomos prievolę vykdyti, nors ir ribotai, tačiau taptų įmanoma (Didžiulis, 2021). Taigi, atsižvelgiant į aptartus pavyzdžius, neabejotina, jog kiekvienu konkrečiu atveju, remiantis atskiromis individualiomis situacijomis, objektyvaus neįmanomumo įvykdyti prievolę kriterijus kaskart turėtų būti vertinamas iš naujo.

1.1.3. COVID-19 pandemijos plitimo neišvengiamumas

Sprendžiant dėl prievolės šalies galimybių kontroliuoti atsiradusias aplinkybes ir jų pasekoje kilusias pasekmes, būtina atkreipti dėmesį ne tik į teorines galimybes pašalinti šias aplinkybes, tačiau ir jau į anksčiau aptartą protingo, apdairaus bei rūpestingo asmens standartą. Akivaizdu, jog pasaulyje anksčiau negirdėtas koronavirusinės infekcijos reiškinys 2019 m. pabaigoje – 2020 m. pradžioje visame pasaulyje sukėlė tikrą sąmyšį. Apimtos nuogaštavimų, pasaulio valstybės ėmėsi kardinalių priemonių – nuo sienų uždarymo, tarptautinių skrydžių atšaukimų iki įvairaus pobūdžio apribojimų valstybiniu mastu. Vis tik, tokios priemonės nesustabdė infekcijos plitimo, o daugelį žmonių visame pasaulyje užkratas paveikė ne tik fiziškai, tačiau ir psichologiškai.

Nustatant, ar virusinės infekcijos plitimui turėjo įtakos prievolės skolininko elgesys, turi būti vertinamos skolininko galimybės kontroliuoti šių aplinkybių atsiradimą. Tokiai analizei atlikti, galima pasiremti keletu pavyzdžių. Tarkime, jeigu viešojo maitinimo paslaugas teikianti įmonė, vietoje to, jog domėtusi, kokiais būdais galėtų teikti maisto išsinešimui paslaugą, toliau vykdo tiesioginį kontaktą apimančią maitinimo veiklą, o, įvedus plataus masto apribojimus, susiduria su sunkiomis ekonominėmis pasekmėmis, šios įmonės atžvilgiu, tikėtina, jog nebūtų galima remtis nenugalimos jėgos aplinkybe, kadangi pati įmonė veikė neprotingai bei nerūpestingai, nesilaikė teisės doktrinoje išskiriamo *bonus pater familias* standarto. Kita vertus, smulkusis verslininkas, savo veiklą perkėlęs į internetinę prekybą, ne tik išvengia galimų infekcijos plitimo židinių darbuotojų rate, tačiau kartu rūpinasi bei atsižvelgia ir į klientų gerovę. Taigi, epidemiologinė situacija, kaip

kliūtis, turi būti neišvengiama ta prasme, kad prievolės negalinti įvykdyti šalis neturėtų jokių alternatyvių galimybių įgyvendinti sutartimi prisiimtus įsipareigojimus kokiais nors kitais būdais (Šekštelo, 2020).

Šiame kontekste aktualu paminėti ir tai, jog Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT) yra ne kartą konstatavęs, kad *force majeure* sąvoka nereiškia tik absoliutaus negalėjimo įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus, - kartu ši sąvoka turi būti suvokiama, atsižvelgiant į su prievolės šalimi nesusijusias, neįprastas bei nenumatomas aplinkybes, kurių pasekmių ji negalėjo išvengti ar sukontroliuoti, nepaisant visų atsargumo priemonių, kurių buvo imtasi. Vadovaujantis ESTT formuojama praktika, *force majeure* sąvoka apima objektyvųjį elementą, susijusį su neįprastomis ir su prievolės šalimi nesusijusiomis aplinkybėmis, ir subjektyvųjį požymį, susijusį su suinteresuoto asmens pareiga apsaugoti nuo neįprasto įvykio padarinių. Objektyvusis *force majeure* elementas reiškia, kad aplinkybės, lėmusios sutarties įvykdymą neįmanomu, privalo būti nesusijusios su prievolės šalimi bei nepriklausančios nuo jos valios, tam, jog būtų galima tikėtis atleidimo nuo sutarties vykdymo dėl nenugalimos jėgos aplinkybių. Pažymėtina, jog šiame kontekste neįprastomis aplinkybėmis būtų laikomos tik tokios situacijos, kurių atsiradimo šalys negalėjo numatyti ar prognozuoti (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2007 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje C-314/06).

Sutinkamai su ESTT formuojama praktika, teisės krypties mokslų daktaras Laurynas Didžiulis nurodo, jog COVID-19 pandemijos reiškiniai paprastai turėtų tenkinti išoriškumo reikalavimą, t. y. pats virusas, susirgimas COVID-19 infekcija, o taip pat – ir karantinas, gali būti laikomi veiksniais, nepriklausančiais nuo sutarties šalių valios, todėl turėtų atitikti šį *force majeure* požymį (Didžiulis, 2021). Sutiktina su paminėta pozicija, kartu pabrėžiant ir tai, jog visais atvejais būtina įvertinti ir prievolės šalių elgesį atitinkamomis situacijomis – tarkime, jeigu viena iš prievolės šalių nesisaugojo nuo viruso, nesilaikė karantino ribojimų, tokiu atveju, ji negalėtų remtis šiomis aplinkybėmis, kaip prievolės nevykdymo pateisinimu, kadangi pati prisiėmė tokių aplinkybių atsiradimo riziką (Didžiulis, 2021). Taigi, nenugalimos jėgos aplinkybe, remiantis minėtais pavyzdžiais, galima laikyti tik tuos atvejus, kurie atsiranda dėl skolininko nekontroliuojamų, nuo jo valios nepriklausančių išorinių veiksnių.

1.1.4. Rizikos prisiėmimo dėl COVID-19 infekcijos plitimo bei jos pagrindu įvestų karantino ribojimų nebuvimas

Nors Civilinio kodekso 6.212 straipsnio 1 dalyje *expressis verbis* nėra įtvirtinto rizikos neprisiėmimo kriterijaus, jo svarbą, vertinant atskiras faktines aplinkybes, yra ne kartą pabrėžęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo formuojamoje kasacinėje jurisprudencijoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 22 d. ir 2014 m. vasario 5 d. nutartys civilinėse bylose). Pažymėtina ir tai, jog ši sąlyga yra neatsiejamai susijusi su pirmuoju, jau anksčiau aptartu nenumatomumo kriterijumi. Jeigu prievolės šalis buvo prisiėmusi tokių aplinkybių atsiradimo riziką, natūralu, jog tokios aplinkybės bei jų atsiradimo galimybės turėjo ir galėjo būti iš anksto numatytos.

Lietuvos teisės doktrinoje išskiriami keli atvejai, kurių pagrindu skolininkui gali tekti tam tikrų aplinkybių prisiėmimo rizika – tai įstatymo ar sutarties pagrindu numatytos situacijos. Įstatymo pagrindu, rizika skolininkui tenka tais atvejais, kai sutarties negalima įvykdyti dėl, tarkime, trečiųjų asmenų, pasitelktų įsipareigojimams įgyvendinti, kaltės. Be to, numatyti, kam iš sutarties šalių tektų neigiamų aplinkybių atsiradimo rizika, galima ir šalių tarpusavio susitarimu, t. y. sutartimi. Pavyzdžiui, rangovas užsakė marmuro akmens partiją iš Vokietijos užsakovo vonios kambario įrengimui. Dėl įvestų apribojimų tiek Lietuvos, tiek kitų Europos Sąjungos valstybių mastu, tam tikram laikotarpiui susiklostė probleminė situacija transporto logistikos srityje, ko pasekoje, marmuro partijos pristatymas vėlavo keliomis savaitėmis, o rangovas laiku neužbaigė įrengti užsakovo vonios kambario. Ar tokiu atveju būtų galima remtis nenugalimos jėgos aplinkybe? Dėl COVID-19 pandemijos ar skirtingose valstybėse taikomų karantino priemonių kylantys logistikos iššūkiai (trikdžiai prekėms kertant valstybių sienas, karantino bei saviizoliacijos reikalavimų taikymas atvykstantiems asmenims ir kt.) galimai sudarytų pagrindą, tokiais atvejais, tenkinti *force majeure* sąlygas, kiek tai būtų susiję su prekių pristatymo terminais (Teisiniai patarimai dėl koronaviruso, 2020). Tačiau, svarbu suvokti, jog konkrečios situacijos vertinimas, kaip jau ir minėta anksčiau, priklausytų nuo begalės aplinkybių, visų pirma, nuo faktinės situacijos atitikties aukščiau aptartiems kriterijams, be kita ko, ir rizikos prisiėmimo (ne)buvimo. Jeigu tarp rangovo ir užsakovo sudarytoje statybos rangos sutartyje buvo aptarta sąlyga dėl marmuro akmens partijos pristatymo vėlavimo dėl COVID-19 pandemijos sukeltų padarinių, atitinkamai, ginčas tarp šalių, veikiausiai nekiltų (žinoma, jeigu nebūtų pažeistos kitos sutartinės prievolės, tarkime, šalių tarpusavio informavimo, bendradarbiavimo pareigos). Tuo tarpu tokio pobūdžio sąlygos sutartyje nesant, tikėtina, jog rangovas prisiimtų riziką, kuri sutartyje nebuvo detaliau aptarta.

Kadangi aukščiau buvo pateikiami tik *force majeure* požymiai, juos siejant su COVID-19 pandemija, tačiau neįvardijant konkrečios faktinės situacijos aplinkybių, galimybes tam tikras situacijas laikyti nenugalima jėga gali detalizuoti pačios šalys, sutartyje numatydamos konkrečias aplinkybes, jų atveju, laikytinas *force majeure* (Mikelėnas *et al.*, 2003, p. 284).

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes bei aptartų kriterijų visumą, darytina išvada, jog nei COVID-19 pandemija (jos plitimas), kaip tokia, nei jos suvaldymui Vyriausybės nutarimu bei vėliau sekusiais jo pakeitimais nustatyti karantino apribojimai patys savaime nėra laikomi nenugalima jėga (*force majeure*) (Kalmatavičius, 2020). Tokios pozicijos laikosi ir jau anksčiau aptartos publikacijos autorės, socialinių mokslų daktarės Esra Kiraz ir Esra Yıldız Üstün, bendrai parengtame straipsnyje nurodžiusios, jog vien tik COVID-19 pandemijos egzistavimas savaime nesąlygoja nenugalimos jėgos aplinkybės konstatavimo (Kiraz *et al.*, 2020, p. 26). Šios aplinkybės suponuoja tai, jog prievolės saistoma šalis kiekvienu konkrečiu atveju turi atskirai įvertinti kiekvieną vykdytiną prievolę ir spręsti, ar yra tenkinamos visos *force majeure* sąlygos (Teisiniai patarimai dėl koronaviruso, 2020).

Mažai tikėtina, jog pasaulyje įsivyravus visuotinei pandemijai, sutarčių šalys tinkamai pasiskirstė bei apsibrėžė galimas rizikas. Tokių rizikų apibrėžties bei pasiskirstymo naštos visuotinės pandemijos atveju, deja, bet nepateikė ir įstatymų leidėjas. Vis tik, nors parlamente iki šiol ir išvengta diskusijų apie prievolių vykdymą bei ateities teisinės perspektyvas, tikėtina, jog daugelis ginčų nusikels į trečiąją, o būtent – teisminę, valdžią, kuriai teks pareiga apibrėžti bei įvertinti atskiras situacijas, nustatant, ar atitinkamais atvejais būtų galimybė pritaikyti nenugalimos jėgos instituto nuostatas.

1.2. COVID-19 pandemijos reiškiniai ir *force majeure* pritaikymo galimybių vertinimas

Neabejotina, jog vienas patikimiausių bei efektyviausių būdų apsibrėžti, kas kiekvienu konkrečiu atveju gali būti laikoma *force majeure* aplinkybe, yra prievolės šalių tarpusavio susitarimas. Tačiau, kokių priemonių reikėtų imtis tais atvejais, kai šalys nesutinka dėl to, ką galima laikyti nenugalima jėga? Kaip jau minėta, nenugalima jėga Civiliniame kodekse apibūdinama kaip aplinkybių, kurių šalis negalėjo kontroliuoti bei protingai numatyti sutarties sudarymo metu, taip pat užkirsti kelio šių aplinkybių ar jų pasekmių atsiradimui, visuma. Nenugalimos jėgos atveju, šalies atleidimas nuo atsakomybės už sutarties nevykdymą reiškia, kad sutarčių nevykdymas yra pateisinamas ir negali sutartį pažeidusiai šaliai sukelti įprastinių sutarties nevykdymo teisinių padarinių,

taip pat tai, jog sutarties šaliai negali būti taikoma sutartinė civilinė atsakomybė. Teismai, formuodami praktiką atleidimo nuo civilinės atsakomybės kontekste, yra numatę, kad *force majeure* laikomi netikėti įvykiai, kurių nei viena šalis negalėjo numatyti bei nėra už juos prisiėmusi atsakomybės sutarties pagrindu. Taip pat šalis, norinti pasinaudoti nenugalimos jėgos faktu, turi įrodyti, kad nėra jokio kito būdo įvykdyti prievolę, bei tai, jog ėmėsi visų reikalingų priemonių tam, kad būtų įvykdyti prisiimti sutartiniai įsipareigojimai (Kalmatavičius, 2020). Atsižvelgiant į šias aplinkybes, natūralu, jog nenugalimos jėgos faktas kiekvienu atveju turi būti vertinamas individualiai, pagal konkretaus prievolinio teisinio santykio aplinkybes.

Tad vertinant, ar koronaviruso protrūkis bei su juo susiję valstybiniai apribojimai gali būti laikomi nenugalima jėga, reikia atkreipti dėmesį į tai, kaip *force majeure* ir kitos sąlygos yra aprašytos sutartyje, ar šalis ėmėsi visų reikalingų priemonių įvykdyti savo sutartinius įsipareigojimus, bei į tai, ar koronaviruso protrūkį ir su juo susijusius apribojimus buvo galima iš anksto numatyti (Kalmatavičius, 2020).

Remiantis sutarties laisvės principu, įtvirtintu Civilinio kodekso 6.156 straipsnyje, sutarties šalys gali laisvai bei nevaržomai susitarti dėl *force majeure* išlygos jų tarpusavio sutartiniuose teisiniuose santykiuose (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Tai reiškia, jog prievolinio teisinio santykio dalyviai gali ne tik, kad įtraukti, išplėsti ar iš naujo persvarstyti sutartyje jau esančią nenugalimos jėgos sąvoką, tačiau ir apsibrėžti, dėl kokių tikslų priešais konkretūs įsipareigojimai atitinkamomis aplinkybėmis negalėtų būti įgyvendinti. Taigi, jeigu tam tikros aplinkybės užkirstų galimybes vienai iš sutarties šalių įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus, ši šalis galėtų remtis sutartyje esančia nenugalimos jėgos išlyga, siekiant pateisinti prievolės neįvykdymą. Be kita ko, būtina paminėti ir dar vieną labai svarbų aspektą, kuris turėtų būti aptartas šalių sudarytoje sutartyje – tai operatyvaus bei neuždelsto kitos šalies informavimo apie *force majeure* sąlyga. Tokiu atveju, uždelsus ir praleidus sutartyje nustatytą informavimo terminą, būtų laikoma, jog sutarties sąlygos nebuvo tinkamai vykdomos, atitinkamai, atsakomybės bei nuostolių riziką prisiimant pačiai nenugalimos jėgos aplinkybę patyrusiai sutarties šaliai. Kartu pažymėtina ir tai, jog sutarties šalims vertėtų papildyti sutartį tokiomis nuostatomis, kurios apibrėžtų, kokių priemonių šalys ims ir kaip vykdys sutartį sugriežtinus karantino sąlygas bei ribojimus valstybės mastu, kaip tokiu atveju bus pasiskirstoma šių aplinkybių nulemta neigiamų padarinių atsiradimo rizika, bei kokiais atvejais ir kokia apimtimi šaliai kils atsakomybė dėl sutartinių įsipareigojimų netinkamo vykdymo (neįvykdymo). Nors ir mažai tikėtina, jog prieš visuotinės pandemijos pradžią sutartinių teisinių santykių dalyviai tinkamai įsivertino bei apsibrėžė galimas teises rizikas, vis tik, paminėti aspektai yra itin

aktualūs tiek prasidėjus bei tęsiantis antrajai pandemijos (bei kartu su ja sekančiai karantino ribojimų) „bangai“, tiek ateityje galimai pasikartosiantiems epidemiologinės situacijos scenarijams.

Kita vertus, tinkamas *force majeure* sąlygų apibrėžimas sutartyje nebūtinai visais atvejais sudarys galimybes atleisti įsipareigojimų negalinčią įvykdyti sutarties šalį nuo prievolės įvykdymo. Jeigu viena iš sutarties šalių siekia pateisinti savo įsipareigojimų nevykdymą *force majeure* sąlyga, numatyta sutartyje, kartu reikėtų ne tik įvertinti konkrečios sutarties nuostatas, tačiau ir faktines konkrečios situacijos aplinkybes. Tai suponuoja pagrįstą išvadą, jog kiekvienu konkrečiu atveju būtina įsitikinti, ar tikrai rinkoje nėra jokių alternatyvių galimybių, kurių pagrindu, nors ir patiriant didesnę finansinę naštą, sutarties šalis, vis tik, galėtų įgyvendinti sutartimi prisiimtus įsipareigojimus³. Tokiu atveju, kita sutarties šalis galėtų siekti, kad priešinga pusė savo įsipareigojimus įvykdytų, nepaisant to, jog tokia alternatyvi galimybė prievolės įvykdymui sudarytų ženkliai didesnius kaštus⁴. Taigi, nors sutartimi ir būtų tinkamai bei išsamiai apibrėžta nenugalimos jėgos sąvoka, sąlygos bei atvejai, kuriuos šalys pripažintų esant *force majeure*, sutartinių teisinių santykių dalyviams svarbu nepamiršti įsivertinti ir kitas galimas rizikas, kurių pagrindu, galimybė remtis *force majeure* instituto nuostatomis galėtų būti paneigta.

Šių dienų ekstraordinarios situacijos kontekste, galimai pasitaiko atvejų, kuomet sutarties vykdymas, pagal sutartimi prisiimtus įsipareigojimus, tampa neįmanomas dėl tam tikrų išorinių, nuo sutarties šalių valios nepriklausančių veiksnių. Dėl epidemiologinės situacijos bei jos pagrindu įvedamų įvairaus masto bei pobūdžio apribojimų, viena iš galimų teisinių santykių pasekmių yra sutartimi prisiimtų įsipareigojimų neįvykdymas. Akivaizdu, jog po to, kai COVID-19 virusinė infekcija išplito visame pasaulyje ir sukėlė didžiulius iššūkius verslui bei pavieniams sutartiniams teisiniams santykiams, nenugalimos jėgos instituto taikymas šalies, kuri negali įgyvendinti prisiimtų įsipareigojimų dėl COVID-19 pandemijos reiškinių, naudai, atkreipė daugelio teisininkų ir verslo subjektų dėmesį. Vis tik, nei egzistuojantis teisinis reglamentavimas, nei teismų praktikoje suformuluoti išaiškinimai nesudaro pagrindo išvadai, jog COVID-19 pandemija *per se* reiškia nenugalimos jėgos faktą. Priešingai, - Lietuvos teismų praktikoje ne kartą konstatuota, jog

---

³ Civilinio kodekso 6.212 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta taisyklė numato, kad nenugalima jėga nelaikoma tai, kad rinkoje nėra reikalingų prievolei vykdyti prekių, sutarties šalis neturi reikiamų finansinių išteklių arba skolininko kontrahentai pažeidžia savo prievoles. Pavyzdžiui, Europos Sąjungos valstybių narių rinkoje nesant atitinkamų prekių, reikalingų tinkamam prievolės įvykdymui, viena iš sutarties šalių negalėtų remtis *force majeure* aplinkybe, kaip susitarimo nevykdymo priežastimi – tokiu atveju, sutarties šalis turėtų pareigą ieškoti naujų tiekėjų kitose valstybėse.

⁴ Tačiau, tokiu atveju, neatmetama galimybė šaliai siekti apginti savo teises bei interesus kita, o būtent – antroje šio darbo dalyje nagrinėjama iš esmės pasikeitusių aplinkybių doktrina, įrodinėjant, jog itin brangiai kainuojantis prievolės įvykdymas lemtų esminį sutartinių prievolių pusiausvyros pasikeitimą.

Civilinio kodekso 6.212 straipsnyje įtvirtintos nenugalimos jėgos sąlygos (požymiai) turi būti konstatuojamos kiekvienu konkrečiu atveju individualiai, o *force majeure* besiremianti sutarties šalis privalo įrodyti, kad nenugalimos jėgos sąlygos egzistuoja būtent jos atžvilgiu. Tai reiškia, kad vien nepalanki epidemiologinė situacija ar jos pagrindu įvesti apribojimai, nėra ir negali būti laikomi nenugalimos jėgos aplinkybe, dėl kurios sutarties šalis galėtų nevykdyti prisiimtų įsipareigojimų. Atsižvelgiant į tai, jog Civilinio kodekso 6.212 straipsnio nuostatos pateikia tik bendro pobūdžio gaires dėl *force majeure* instituto taikymo, būtina pabrėžti, jog, vis tik, vieno ir aiškaus atsakymo dėl nenugalimos jėgos instituto pritaikymo galimybių nėra ir negali būti, kadangi toks kvalifikavimas priklauso nuo konkrečios situacijos aplinkybių, kurios kiekvienu atveju turi būti įvertintos individualiai. Be kita ko, ar COVID-19 pandemija, kaip tokia, konkrečiu atveju gali būti laikoma *force majeure* aplinkybe, priklauso ir nuo galimai šalių sutartyje įtvirtintos formuluotės, pagal kurią šalys galėjo susygti dėl epidemiologinės situacijos ar jos pagrindu įvestų apribojimų, kaip nenugalimos jėgos aplinkybių. Taigi, atvejai, kuomet *force majeure* instituto nuostatos galėtų būti pritaikytos konkrečiam sutartiniam teisiniui santykiui, yra išimtinai individualūs, o tai priklauso nuo konkrečios šalies ištikusios situacijos atitikties atskiroms, šalių sudarytoje sutartyje įtrauktoms sąlygoms ar jau anksčiau darbe aptartiems kumuliatyviems nenugalimos jėgos kriterijams.

2. COVID-19 pandemija ir sutarties vykdymo suvaržymas: ar galima vadovautis pasikeitusių aplinkybių institutu?

2.1. Sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms – taikymo pagrindai ir jų analizė COVID-19 pandemijos kontekste

Nors šiomis dienomis socialinėje erdvėje bei žiniasklaidoje neretai keliami klausimai bei vystomos diskusijos dėl ateities perspektyvų sutartinių teisinių santykių tęstinumo bei stabilumo klausimais, svarbu nepamiršti, jog visuotinai pripažįstama, kad sutartimi prisiimti įsipareigojimai jos šalių turi būti gerbiami ir sąžiningai vykdomi. Šią aplinkybę patvirtina ir Civilinio kodekso 6.189 straipsnio 1 dalis, kurioje numatyta, jog teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

Vis tik, vykdant įvairaus pobūdžio sutartinius įsipareigojimus, gali kilti tam tikrų sunkumų, kurių atveju, besąlygiškas sutarties privalomumo ir vykdytinumo principo (lot. *pacta sunt servanda*) taikymas galėtų reikšti protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principų, be kita ko, sutarties šalių interesų pusiausvyros pažeidimą. Taigi, savaime suprantama, kad šis principas nėra absoliutus ir yra galimos jo išimtys, kurias numato įstatyminis reguliavimas (Mikelėnas *et al*, 2003, p. 269).

Civilinio kodekso 6.204 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog tais atvejais, kai vienai šaliai įvykdyti sutartį tampa sudėtingiau negu kitai, ši šalis privalo vykdyti sutartį atsižvelgiant į kitose šio straipsnio dalyse nustatytą tvarką. Taigi, komentuojama norma įtvirtina kitą labai svarbų, šių dienų kontekste aktualų principą – *rebus sic stantibus*, kuriuo remiantis, sutartis turi būti vykdoma atsižvelgiant į ją sudarius pasikeitusias aplinkybes. Pažymėtina, jog ši sutarties privalomumo ir vykdytinumo principo išimtis galima ne bet kada, o tik egzistuojant aplinkybėms, atitinkančioms jau minėto Civilinio kodekso 6.204 straipsnio 2 dalyje numatytus kriterijus (Mikelėnas *et al*, 2003, p. 269). Neretai tokiomis aplinkybėmis laikytini atvejai, kai vienai iš šalių iš esmės padidėja sutarties vykdymo išlaidos arba atvirkščiai – sumažėja iš sutarties gaunama nauda. Tokiais atvejais, įvertinus aptariamoje teisės normoje įtvirtintus kriterijus, nukentėjusi sutarties šalis turi kelias galimybes: pirma, kreiptis į kitą šalį, prašant sutartį pakeisti; antra, šalims nepasiekus konsensuso, kiekviena iš jų turi teisę kreiptis į teismą, reikalaujant arba nutraukti sutartį, arba pakeisti sutarties sąlygas taip, jog būtų atkurta sutarties sudarymo metu buvusi šalių padėtis (pusiausvyra) (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

Kaip aiškindamas Civilinio kodekso 6.204 straipsnio nuostatas savo jurisprudencijoje nurodo kasacinis teismas, tam, kad būtų konstatuota, jog vienai šaliai sutarties vykdymas yra iš esmės suvaržytas, būtina nustatyti, kad tam tikros aplinkybės iš esmės pakeitė šalių sutartinių prievolių pusiausvyrą ir, kad tos aplinkybės atitinka jau minėto straipsnio 2 dalyje išvardytus kriterijus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje). Atkreiptinas dėmesys į tai, jog sutartinių prievolių pusiausvyros pasikeitimu laikytinos aplinkybės, kai arba iš esmės padidėja įvykdymo kaina, arba iš esmės sumažėja gaunamas įvykdymas. Be kita ko, nustatytinas sutarties vykdymo varžymas turi būti esminis, pažeidžiantis šalių interesų pusiausvyrą, o reikalavimas įvykdyti sutartį tokiomis aplinkybėmis prieštarautų sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principams. Be to, tam, kad dėl šių aplinkybių būtų galima keisti ar nutraukti sutartinius santykius, Civilinio kodekso 6.204 straipsnio 2 dalyje nustatytos ir papildomos sąlygos (kriterijai): 1) tokios aplinkybės atsiranda ar tampa žinomos jau sudarius sutartį; 2) ją sudarydama šalis negalėjo protingai numatyti, kad tokių aplinkybių gali atsirasti; 3) tų aplinkybių nukentėjusi šalis negali kontroliuoti (jos nepriklauso nuo tos šalies valios, šalis negalėjo sukliudyti jų atsiradimui ir pan.); 4) nukentėjusi šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių atsiradimo rizikos. Taigi, galimybė pasinaudoti sutartinių prievolių pusiausvyros atstatymo instrumentu priklauso nuo to, ar galima nustatyti, jog tam tikros aplinkybės iš esmės pakeitė šalių sutartinių prievolių pusiausvyrą, t. y. nuo to, ar galima įvardinti, kad arba iš esmės padidėjo įvykdymo kaina, arba iš esmės sumažėjo gaunamas įvykdymas. Nenustačius nė vieno iš šių alternatyvių faktų egzistavimo, nėra pagrindo teigti, jog tam tikros aplinkybės iš esmės pakeitė šalių sutartinių prievolių pusiausvyrą, ir tirti bei vertinti jų atitiktį Civilinio kodekso 6.204 straipsnio 2 dalies 1–4 punktuose nustatytoms papildomoms sąlygoms (kriterijams) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje).

Nagrinėjamos darbo problemos kontekste, svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, jog kasacinis teismas ne kartą konstatavo, kad, pavyzdžiui, pasaulinė ekonominė krizė ar kitas sutarties vykdymo sąlygų pasikeitimas ne visuomet sudaro pagrindą keisti sutartį – ji gali būti keičiama tik jeigu toks pasikeitimas yra itin reikšmingas – iš esmės pakeičia sutartinių prievolių pusiausvyrą. Be kita ko, pasikeitusių aplinkybių svarba pabrėžiama tiek nacionalinėje teisėje, tiek tarptautinėse kodifikacijose – pavyzdžiui, UNIDROIT 6.2.2 straipsnyje sutarties vykdymo suvaržymo situacija apibrėžiama kaip įvykių, fundamentaliai pakeičiančių (angl. *fundamentally alters*) sutartinių prievolių pusiausvyrą, atsiradimas, tuo tarpu PECL 6:111 straipsnio 2 dalyje – kaip ekscesyvus sutarties vykdymo pasunkinimas (angl. *excessively onerous*). Tiek UNIDROIT ir PECL, tiek Civilinio kodekso nuostatų turinio ir praktinio taikymo analizė leidžia daryti išvadą, kad sutarties pakeitimas dėl

pasikeitusių jos vykdymo sąlygų galimas tik konstatavus sutartinių prievolių pusiausvyros pasikeitimą, kuris identifikuojamas pagal iš esmės padidėjusią įvykdymo kainą arba iš esmės sumažėjusią įvykdymo vertę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje).

Preziumuokime, jog COVID-19 pandemijos atveju, tam tikriems sutartiniams teisiniams santykiams yra būdingas sutartinių prievolių pusiausvyros pasikeitimas, kuris pasireiškia arba iš esmės padidėjusia sutarties įvykdymo kaina, arba iš esmės sumažėjusia įvykdymo verte, be kita ko, ir suinteresuotumo gauti prievolės įvykdymą praradimu⁵. Nustačius šias aplinkybes, toliau darbe būtina aptarti Civilinio kodekso 6.204 straipsnio 2 dalyje pateikiamų kriterijų visumą bei jų atitiktį COVID-19 pandemijos reiškiniams, tame tarpe – ir epidemiologinės situacijos pagrindu įvestiems karantino apribojimams.

2.1.1. COVID-19 pandemija bei jos pagrindu įvesti įvairaus pobūdžio ir masto apribojimai sutarties šalims tapo žinomi tik po sutarties sudarymo

Sutarties sudarymo laikotarpis iš esmės pasikeitusių aplinkybių instituto atveju turi lemiamą reikšmę šio teisių gynimo būdo pritaikomumo vertinimui. Tai reiškia, jog aplinkybės, kurios egzistavo sutarties sudarymo metu arba apie kurių galimą egzistavimą šalis žinojo ar turėjo žinoti, negali būti pagrindu remiantis sutarties vykdymo suvaržymu, kadangi tokių aplinkybių atsiradimo, o kartu ir sutartimi prisiimtų įsipareigojimų vykdymo pasunkėjimo rizika tenka pačiai sutartį sudariusiai šaliai. Kaip pavyzdį galima pateikti pasilinksminimo vietų, o būtent – naktinių klubų, barų veiklą, kurios atstovai karantino laikotarpiu, savaime suprantama, jog prarado suinteresuotumą gauti patalpų nuomos sutartimi prisiimtų tarpusavio įsipareigojimų įvykdymą (o būtent – komercinių patalpų naktinio klubo, baro veiklai vykdyti pateikimą nuomininko žinion), dėl tos priežasties, jog jau anksčiau darbe aptartu Vyriausybės nutarimu buvo apribota susibūrimus apimanti veikla. Šiame kontekste paminėtina, jog panašios pozicijos laikosi ir advokatų kontoros „Triniti Jurex“ asocijuotasis partneris, advokatas Kęstutis Žičkus, teisiniame komentare visuomenei nurodydamas, jog konkrečios paskirties patalpas besinuomojantiems, tačiau veiklos tokiose patalpose negalintiems vykdyti ir pajamų negeneruojantiems

---

⁵ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso šeštosios knygos „Prievolių teisė“ pirmo tomo (Civilinio kodekso 6.1 – 6.304 str.) komentaro autorius prof. Valentinas Mikelėnas, komentuodamas Civilinio kodekso 6.204 straipsnio 2 dalies nuostatas, nurodo, jog šalių interesų pusiausvyros pažeidimas gali pasireikšti ne tik tam tikrų aplinkybių įtaka sutarties vykdymo išlaidoms (kai iš esmės padidėja prievolės įvykdymo kaina arba iš esmės sumažėja gaunamo įvykdymo vertė), tačiau ir tais atvejais, kai dėl pasikeitusių aplinkybių šalis apskritai praranda suinteresuotumą gauti prievolės įvykdymą (Mikelėnas *et al.*, 2003, p. 269).

nuomininkams, iš esmės sumažėja iš nuomos sutarčių gaunamas įvykdymas, o tai lemia sutarties vykdymo suvaržymą atitinkančią situaciją, kai iš esmės pasikeičia sutartinių prievolių pusiausvyra (Žičkus, 2020). Atitinkamai, nustačius tokį sutarties šalių interesų pusiausvyros disbalansą, būtina analizuoti ir šios situacijos atitiktį Civilinio kodekso 6.204 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų kriterijų visumai.

Tarkime, jeigu nuomininkas komercinių patalpų nuomos sutartį verslo reikmėms (pavyzdžiui, jau anksčiau aptartai naktinio klubo ar baro veiklai) sudarė 2020 m. balandžio mėn., kai COVID-19 pandemijos reiškiniai kartu su įvairaus masto apribojimais jau buvo paplitę ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir kitų pasaulio valstybių mastu, vargu ar būtų galimybė siekti keisti sutarties sąlygas būtent šiuo pagrindu⁶. Vien tai, jog, šiuo konkrečiu atveju – nuomininkas, žinodamas (turėdamas ir/ar galėdamas žinoti) apie karantino pagrindu apribotą viešojo maitinimo bei laisvalaikio, pramogų ir susibūrimų veiklą (į kurią patenka taip pat ir naktiniai klubai, barai, kino teatrai, sporto klubai ir kt.), vis vien įsipareigojo nuomotis atitinkamos paskirties komercines patalpas, nors jų, esamu laikotarpiu, negalės naudoti konkrečiai paskirčiai ir iš to gauti pajamų, nesudaro jokio pagrindo pasinaudoti iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutu, kaip teisių gynimo būdu, siekiant modifikuoti esamus sutartinius teisinius santykius.

Kita vertus, jei nekilnojamojo turto (komercinių patalpų) nuomos sutartis buvo sudaryta, tarkime, 2019 m. rugpjūčio mėn., kai nė viena iš sutarties šalių negalėjo numatyti ar nuspėti COVID-19 pandemijos ir jos pagrindu kiliančių pasekmių protrūkio, taip pat, kai sutartyje nebuvo priimta tokios aplinkybės atsiradimo rizikos (mažai tikėtina, jog, pavyzdžiui, nuomininkai, sutartimi būtų prisiėmę pandemijos padarinių riziką), veikiausiai, būtų galima svarstyti apie nuomininko teisę prašyti nuomotojo keisti sutarties sąlygas. Kitaip tariant, egzistuojant aukščiau paminėtu pavyzdžiu iliustruotai situacijai, nuomininkas, tikėtina, jog įgytų teisę kreiptis į nuomotoją dėl sutarties sąlygų pakeitimo, tarkime – dėl nuomos mokesčio dydžio sumažinimo, jo mokėjimo atidėjimo ar išdėstymo ir pan., kadangi pandemijos reiškiniai bei įvairūs apribojimai atsirado ir/ar buvo įtvirtinti jau po sutarties sudarymo.

Nors aukščiau pateiktu pavyzdžiu buvo aptarta būtent nuomininko, kaip nukentėjusios ar silpnesnės sutarties šalies, galimybė remtis iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutu, vis tik, vertėtų „atsigręžti“ ir į nuomotojo pusę – tikėtina, jog pastarųjų

---

⁶ Pažymėtina, jog panašaus pobūdžio vertinimą pateikia ir advokatų kontoros „Cobalt“ partneris Nekilnojamojo turto ir infrastruktūros praktikos grupėje, advokatas Artūras Kojala, informaciniame komentare (pranešime) „COVID-19. Ar jau metas galvoti apie pasikeitusias aplinkybes?“ nurodydamas, jog „<...> jei nuomos sutartis būtų sudaryta pastaruoju metu, kuomet pasaulinė pandemija jau buvo kilusi, vargu ar būtų galimybė siekti keisti sutarties sąlygas šiuo pagrindu“ (Kojala, 2020).

finansinė padėtis taip pat galimai yra pablogėjusi (Žičkus, 2020). Kita vertus, nors COVID-19 pandemijos ir jos pagrindu įvestų apribojimų akivaizdoje ir yra apribota atitinkama laisvalaikio, pramogų ir kitokio pobūdžio kultūrinė veikla, tikėtina, jog, nuomininko prašymu modifikavus tam tikras sutarties sąlygas (pavyzdžiui, dėl nuomos mokesčio dydžio, jį atitinkamai sumažinant), nesumažėtų nuomotojo gaunamas prievolės įvykdymas. Tokią poziciją galima argumentuoti tuo, jog, dabartiniu laikotarpiu, egzistuojant minėtiems apribojimams, nuomotojui, tikėtina, jog būtų išvis neįmanoma (arba įmanoma tik išimtiniais, itin retais atvejais) sudaryti naują komercinių patalpų nuomos sutartį, pritaikytą naktinio klubo ar baro veiklai vykdyti. Taigi, sutarties sąlygų modifikavimas, pavyzdžiui, sumažinant nuomos mokesčio dydį, autorės nuomone, nesąlygotų situacijos, kai nuomotojas, Civilinio kodekso 6.204 straipsnio 2 dalies prasme, gautų iš esmės sumažėjusį prievolės įvykdymą arba išvis prarastų suinteresuotumą gauti atitinkamos naudos iš sutartinių teisinių santykių. Analogiškos pozicijos laikosi ir advokatas Kęstutis Žičkus, nurodydamas, jog, jo nuomone, dėl nekilnojamojo turto nuomos sutarčių sąlygų pakeitimo, tikrai nebūtų iš esmės sumažintas nuomotojo gaunamas įvykdymas, kadangi yra labai realu, jog šiai dienai nuomotojas ne tik nesudarytų naujos tokios paskirties patalpų nuomos sutarties, tačiau, galimai ir negautų tokio nuomos mokesčio, kokį gautų pagal šią dieną vykdomą sutartį (Žičkus, 2020).

Taigi, nagrinėjamas aplinkybių atsiradimo laiko kriterijus iš esmės yra fakto klausimas, priklausantis nuo to, kokių momentu tarp šalių buvo sudaryta sutartis. Tam, jog sutarties šalis galėtų prašyti kitos šalies modifikuoti atitinkamas sutarties sąlygas, kiekvienu konkrečiu atveju turi būti nustatyta, jog koronavirusinė infekcija ir jos pagrindu įvesti apribojimai nebuvo šalims žinomos aplinkybės sutarties sudarymo metu, t. y. jog tiek pandemija, tiek įvairaus pobūdžio ir masto apribojimai kilo (buvo priimti) bei sutarties šalims tapo žinomi tik po sutarties sudarymo.

2.1.2. Sutarties šalis negalėjo numatyti koronavirusinės infekcijos bei jos pagrindu galimai įvedamų karantino apribojimų

Neretai pasitaiko atveju, kuomet tam tikri įvykiai, remiantis šių dienų naujausių technologijų pagalba, gali būti numatomi (ar bent jau nuspėjami) iš anksto – tai gali būti ir meteorologiniai reiškiniai ar tam tikros dėsningos, cikliškos situacijos rinkoje, kaip kad ir kas tam tikrą laikotarpį pasikartojantys ekonominiai nuosmukiai. Atitinkamai, siekiant pasinaudoti sutartinių prievolių pusiausvyros atstatymo instrumentu, būtina konstatuoti, jog sutartinius įsipareigojimus prisiėmusi šalis sutarties sudarymo metu negalėjo protingai

numatyti ar nuspėti, kad tam tikrus aplinkybės, lėmusios sutarties vykdymo suvaržymą, gali atsirasti. Lietuvos teisės doktrinoje taip pat numatyta, kad jeigu tam tikras aplinkybes sutarties sudarymo metu tokiomis pat sąlygomis *bonus pater familias* būtų numatęs, iš esmės pasikeitusių aplinkybių instituto nuostatos negalėtų būti taikomos (Mikelėnas *et al*, 2003, p. 270). Taigi, aiškinantis, ar šalys galėjo numatyti pasikeisiančias aplinkybes, reikėtų vadovautis jau minėtu *bonus pater familias* standartu bei tirti konkrečių sutartinių teisinių santykių dalyvių galimybes numatyti tam tikrus įvykius. Be to, reikėtų tinkamai įvertinti ir tai, ar sutarties šalys įvykdė savo pareigą domėtis sutarties vykdymo kontekstu (Zapolskis, 2012).

Nenumatomumo kriterijų, be kita ko, vertėtų aptarti ir jau anksčiau nagrinėto pavyzdžio, susijusio su komercinių patalpų nuoma, kontekste. Dažnu atveju, negyvenamųjų patalpų nuomos sutartys yra sudaromos ilgalaikiam periodui (t. y. tokios sutartys neretai būna ilgalaikės), kadangi paprastai toks sutartinių teisinių santykių modelis atitinka tiek nuomininko (nereikia verslo perkelti į kitą vietą, pritaikyti šiam tikslui kitų patalpų), tiek ir nuomotojo (garantuotos ilgalaikės pajamos) interesus. Vis tik, sudarant ilgalaikes sutartis, neretau atveju tampa sudėtingiau numatyti tam tikras aplinkybes, galinčias turėti įtakos sutarties vykdymui ateityje, o tuo pačiu ir išvengti sutarties šalims galimai teksiančių neigiamų padarinių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje). Jeigu šalys negyvenamųjų patalpų nuomos sutartį sudarė 2019 m. liepos mėn., tikėtina, jog nei nuomotojas, nei nuomininkas negalėjo protingai numatyti ar nuspėti visą pasaulį sukausčiusios epidemiologinės situacijos galimos atsiradimo rizikos. Kita vertus, jei derybas dėl sutarties sudarymo šalys pradėjo, tarkime, 2020 m. vasario mėn., kuomet koronavirusinės infekcijos atvejų skaičius Europoje viršijo bendrą susirgimų skaičių Kinijoje, o kitų Europos valstybių praktika rėmėsi vis griežtejančiais karantino ribojimais, tikėtina, jog, tokiu atveju, sutartį sudariusios šalys neįrodytų nenumatomumo kriterijaus egzistavimo sutarties sudarymo metu.

2.1.3. Sutartinių teisinių santykių dalyviai negali kontroliuoti pandemijos reiškinių

Vertinant sutarties šalių galimybes kontroliuoti tam tikrų aplinkybių atsiradimą, visų pirma, turi būti analizuojamas sutartinių teisinių santykių dalyvių elgesys. Tai reiškia, jog tam tikros aplinkybės, kaip kad, šiuo atveju, COVID-19 pandemijos reiškiniai, turi būti objektyvios ir jokiu būdu neįtakotos bei nepriklausančios nuo sutarties šalių valios. Tarkime, jeigu sudarius statybos rangos sutartį, paaiškėtų, jog dėl karantino ribojimų

(pavyzdžiui, sienų uždarymo) kaimyninių valstybių mastu taptų apsunkintas statybinių medžiagų bei įrangos tiekimas iš vienintelio ir nuolatinio rangovo tiekėjo Europos Sąjungos rinkoje, tikėtina, jog ši aplinkybė, o būtent – valstybių veiksmai, įvedant įvairaus pobūdžio apribojimus, nebūtų laikoma kaip tokia, kurią galėtų sukontroliuoti pavieniai fiziniai asmenys ar verslo subjektai. Kita vertus, jeigu, pavyzdžiui, sporto klubas, vykdydamas veiklą, neužtikrintų temperatūros matavimo ir higienos normų laikymosi, ko pasekoje, koronavirusine infekcija susirgtų ne tik sporto klube dirbantys darbuotojai, tačiau ir klientai, o sporto klubui neapibrėžtam laikui tektų stabdyti veiklą, tokiu atveju, būtų galima teigti, jog būtent sporto klubo administracija turėjo galimybę užkirsti kelią infekcijos židinio plitimui ir sukontroliuoti tokių padarinių atsiradimą. Taigi, aplinkybės, atsiradusios dėl vienos iš sutarties šalių kaltės arba kurių atsiradimui šalis galėjo užkirsti kelią, nesudarytų pagrindo remtis iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutu, kaip teisių gynimo būdu, dėl sutarties vykdymo suvaržymo.

2.1.4. Rizikos prisiėmimo dėl COVID-19 pandemijos ir jos pagrindu įvedamų apribojimų nebuvimas

Pažymėtina, jog Lietuvos teisės doktrinoje numatyta, kad iš esmės pasikeitusių aplinkybių rizikos prisiėmimo atvejai gali būti arba aiškiai išreikšti (tarkime, kai sutarties sudarymo metu šalis žino apie tam tikras aplinkybes), arba numanomi (Mikelėnas *et al*, 2003, p. 270).

Vis tik, praktikoje, veikiausiai, mažai tikėtinos situacijos, kuomet 2019 m. sudarytoje sutartyje būtų įtraukta sąlyga dėl rizikos prisiėmimo epidemiologinės situacijos kilimo ir jos pagrindu įvestų apribojimų atveju. Kita vertus, jeigu, tarkime, paslaugų teikimo sutartis buvo sudaryta 2020 m. lapkričio mėn., kuomet koronavirusinės infekcijos sergamumo rodikliai kilo, o viešojoje erdvėje buvo plačiai diskutuojama apie galimai netrukus įvedamus karantino ribojimus, tikėtina, jog atitinkamus įsipareigojimus prisiėmusi šalis, žinodama ir/ar turėdama žinoti apie esamą situaciją, kartu prisiėmė ir tokios situacijos sąlygotų padarinių riziką – dėl įvestų karantino ribojimų teikti kontaktines, tarkime, grožio procedūrų paslaugas, paslaugų teikėjas nebegalėtų įvykdyti sutartimi prisiimtų įsipareigojimų. Taigi, kaip matyti ir iš pateikto pavyzdžio, rizikos prisiėmimo kriterijus, be kita ko, yra neatsiejamai susijęs su galimybe numatyti tam tikras aplinkybes, sąlygojančias sutarties vykdymo suvaržymą. Jeigu grožio paslaugų teikėjas turėjo galimybę numatyti netrukus įvedamų karantino ribojimų scenarijų, tikėtina, jog iš esmės pasikeitusių aplinkybių instituto nuostatos, tokiu atveju, negalėtų būti taikomos, kadangi vien tik

sutarties sudarymas infekcijos sergamumo rodiklių didėjimo metu, sąlygojo rizikos prisiėmimą, kaip akivaizdžiai numatomą.

Pažymėtina, jog aukščiau aptartas kriterijų visetas yra bendro pobūdžio, todėl sutarties šalys yra laisvos šias sąlygas detalizuoti. Pavyzdžiui, jos gali numatyti tam tikrą prievolės įvykdymo vertės sumažėjimo ar įvykdymo išlaidų padidėjimo procentą, kuriam esant, būtų remiamasi sutartinių prievolių pusiausvyros atstatymo instrumentu. Be kita ko, sutartyje šalys galėtų aptarti ir, netgi, konkrečiai įvardinti aplinkybes, kurios šalių būtų laikomos kaip iš esmės varžančios sutarties vykdymą (Mikelėnas *et al.*, 2003, p. 271).

Ekstraordinarių situacijų atveju, ypatingą reikšmę turi sąžiningas sutarties šalių kooperavimasis ir bendradarbiavimas, siekiant išvengti neproporcingų bei nepalankių situacijų viena kitos atžvilgiu. Nors COVID-19 pandemijos reiškiniai, kartu apimantys ir epidemiologinės situacijos pagrindu įvestus apribojimus, tam tikrais atvejais, remiantis aukščiau aptartų kriterijų visuma, gali būti pripažinti įvykiais, lėmusiais iš esmės pasikeitusias aplinkybes konkrečiau sutartinio teisinio santykio atveju, vis tik, svarbu suvokti, jog vien COVID-19 pandemija, kaip tokia, ar jos pagrindu įvesti karantino ribojimai, savaime nesuteikia pagrindo šalims atsisakyti vykdyti įsipareigojimus taip, kaip buvo sulygta sutartyje.

2.2. COVID-19 pandemijos reiškiniai ir iš esmės pasikeitusių aplinkybių instituto pritaikomumo vertinimas

Atsižvelgus į jau anksčiau minėto Civilinio kodekso 6.204 straipsnio normų konstrukciją bei, vadovaujantis sutarties privalomumo ir vykdytinumo principu, matyti, jog pirmenybė, remiantis iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutu, kaip teisių gynimo būdu, be kita ko, teikiama šalių susitarimui – tais atvejais, kai sutartimi prisiimtų įsipareigojimų įvykdymas tampa sudėtingesnis vienai iš sutarties šalių, ši šalis turi teisę kreiptis į kontrahentą, siekdama pakeisti sudarytos sutarties sąlygas. Tik tokiu atveju, jei kita šalis atsisakytų tenkinti nukentėjusios šalies prašymą pakeisti sutarties sąlygas ir nebūtų pagrindo tikėtis bendro susitarimo, abi sutarties šalys turėtų teisėtą pagrindą kreiptis į teismą, kuris galėtų arba nutraukti sutartį, arba pakeisti jos sąlygas, siekiant pažeistos šalių pusiausvyros atkūrimo. Tai reiškia, jog esminių aplinkybių pasikeitimo institutas įgalina nukentėjusią šalį ieškoti tarpusavio kompromiso, derantis su kita sutarties šalimi dėl sutarties nuostatų modifikavimo, ir tik nepavykus pasiekti bendro konsensuso, ginčas persikeltų į teismą arba arbitražą (jei tokia galimybė būtų numatyta šalių sudarytoje sutartyje) (Palevičienė, 2020). Vis tik, tam, jog šalims pavyktų sėkmingai kooperuotis,

bendradarbiauti ir pasiekti abi šalys tenkinančių sprendimų, būtina atkreipti dėmesį į šalių tarpusavio informavimo pareigą. Kai susiklosto situacijos, kuomet viena iš sutarties šalių atsiduria nepalankioje padėtyje, pareiga informuoti kitą sutarties šalį siejama su kuo trumpesniu laikotarpiu. Tai reiškia, jog sutarties šalis, susidūrusi su sunkumais, nedelsdama turi kreiptis į kitą sutarties šalį, prašydama tokią sutartį pakeisti. Toks prašymas turėtų būti motyvuotas, pagrįstas, pateikiant konkrečius pavyzdžius ar siūlymus dėl sutarties sąlygų keitimo, be kita ko, atsižvelgiant ne į vieną iš savo, tačiau ir į kitos sutarties šalies interesus.

Dar viena galimybė sutarties šalims išvengti ilgų derybų ar netgi teisminių ginčų, yra iš esmės pasikeitusių aplinkybių atveju apibrėžtis sutartyje. Šalys yra laisvos ne tik apibrėžti, tačiau ir detalizuoti, kokios situacijos, jų atveju, galėtų būti laikomos sutarties vykdymo suvaržymu, kartu apibrėžiant ir tokių situacijų sprendimo būdus. Pavyzdžiui, negyvenamųjų patalpų nuomos sutartyje šalys galėtų susitarti dėl sąlygos, jog COVID-19 pandemijos reiškiniai įtaka (tarkime, karantino ribojimai ir pan.) nuomininko veiklai ir gaunamoms pajamoms sudaro pagrindą mažinti nuomos mokesčių iki 50 procentų sutartimi suldytos sumos.

Tuo tarpu, šalims sutartyje iš anksto neapsibrėžus galimų sutarties vykdymo suvaržymo atvejų, o taip pat nepasiekus konsensuso derybų metu, dar vienas būdas siekti sutarties nuostatų pakeitimo (nebent abi šalys rodytų suinteresuotumą nebetęsti jas siejančių sutartinių teisinių santykių), yra kilusių nesutarimų (ar vienos iš šalių nenoro derėtis, ieškoti kompromisų) sprendimas teismine tvarka.

Nors reikalavimų, susijusių su sutarčių sąlygų pakeitimu ar nutraukimu, remiantis Civilinio kodekso 6.204 straipsnio nuostatomis, ypatingai daug buvo 2008 m. pasaulinės ekonominės krizės laikotarpiu, kol kas Lietuvoje nėra priimtas teismo sprendimas, kuris būtų susijęs būtent su epidemiologinės situacijos įtaka sutarčių stabilumui. Nepaisant to, siekiant įvertinti iš esmės pasikeitusių aplinkybių instituto pritaikymo galimybes, būtų naudinga pasiremti ankstesne Lietuvos teismų, o taip pat ir dabartine bei naujausia užsienio valstybių teismų praktika.

Jau anksčiau magistro darbe aptartas komercinių patalpų nuomos sutarties naktinio klubo veiklai vykdyti pavyzdys kartu buvo analizuotas ir Ispanijos Karalystės, o būtent – Madrido pirmosios instancijos teismo Nr. 81 pirmajame 2020 m. rugsėjo 25 d. sprendime, nagrinėjusiam civilinę bylą, remiantis *rebus sic stantibus* principu. Šioje byloje, kaip ir anksčiau pateiktame pavyzdyje, ginčas kilo tarp komercinių patalpų nuomotojo (patalpų savininko) ir nuomininko, kuris, Ispanijos Vyriausybei 2020 m. kovo mėn. visoje šalyje įvedus nepaprastąją padėtį, nebegalėjo vykdyti savo ūkinės veiklos. Atsižvelgiant į tai, nuomotojas, apžvelgiamo ginčo atveju, buvo linkęs taikyti daugiausia 30 procentų nuolaidą

nuomos mokesčiui. Vis tik, teismas priėjo išvados, jog draudimas atidaryti tokias viešojo gyvenimo, laisvalaikio ir pramogų įstaigas negali būti siejamas su nuomininko nesugebėjimu tinkamai vykdyti prievolę. Be kita ko, teismo sprendime nurodyta, jog „<...> koronaviruso protrūkis yra išskirtinis įvykis, galintis sukelti rimtų ekonominių padarinių, ypač atsižvelgiant į ypatingai griežtą elgesį su tokio tipo verslu, kadangi dėl įprastos tokios veiklos dinamikos kyla didesnė žmonių užsikrėtimo koronavirusine infekcija rizika“ (First court decision in Spain..., 2020). Atsižvelgiant į tai, teismas sustabdė nuomos mokesčio mokėjimą nuomininko atžvilgiu, kartu įpareigodamas jį susimokėti tik už bendras pastato (patalpų) priežiūros išlaidas iki tol, kol bus galima atnaujinti savo veiklą. Tuo tarpu, atnaujinus veiklą, nuomininkas turės mokėti tik 50 procentų nuomos mokesčio, sulygto sutartyje tol, kol bus priimtas galutinis teismo sprendimas. Ir nors šis teismo sprendimas nėra galutinis, o juo apibrėžiamos tik galimos atsargumo priemonės, kaip matyti ir iš šio teismo sprendimą lydinčių straipsnių žiniasklaidoje, Ispanijos Karalystės įstatymai taip pat kol kas nepasiūlo vieningų konkrečių problemų, susijusių su sutartiniais teisiniais santykiais, sprendimo būdų COVID-19 pandemijos akivaizdoje (First court decision in Spain..., 2020). Kita vertus, vertinant šį teismo sprendimą, kartu atkreiptinas dėmesys ir į nuomotojo interesus – ar nuomos mokesčio mokėjimo sustabdymas tikrai yra efektyvi, tinkama teisinė priemonė, sprendžiant ginčą, susijusį su nekilnojamojo turto nuomos sutartimis ir jų stabilumu pandemijos reiškinių kontekste? Natūraliai kyla klausimas ir dėl to, ar teismas, priimdamas tokio pobūdžio sprendimą, nesąlygojo nuomotojo, kaip sutartinių teisinių santykių dalyvio, tapimo silpnesniąja šalimi? Juk nuomotojas, ypatingai tokiu laikotarpiu, yra įpareigotas ne tik išlikti minėtuose sutartiniuose teisiniuose santykiuose, tam tikrą laiką negaunant iš jų jokios ekonominės naudos, tačiau, atsižvelgiant į valstybės mastu galiojančius ribojimus, taip pat negali sukurti naujų sutartinių teisinių santykių su kitu nuomininku, kadangi šiuo metu rinkoje, tikėtina, jog nėra jokio suinteresuotumo nuomotis būtent tokios paskirties komercines patalpas. Ar tokiu atveju sutarties vykdymo suvaržymo dėl COVID-19 pandemijos reiškinių situacija nesukuria neproporcingų pasekmių kitai sutarties šaliai? Vertėtų atkreipti dėmesį, jog pasikeitusių aplinkybių našta turėtų būti paskirstoma abiem sutarties šalims, o ne tekti tik vienai iš jų. Kaip kad nurodo Kęstutis Žičkus, nuomininko prašymas kuriam laikui visiškai atleisti jį nuo pareigos mokėti nuomos mokesį jau reikštų ne šalių sutartinių prievolių pusiausvyros atkūrimą, bet nuomotojo interesų pažeidimą, kadangi tokiu atveju pats nuomotojas gautų iš esmės sumažėjusį įvykdymą. Tuo tarpu aptariamose bylose kontekste kritiškai vertintinas teismo sprendimas konkrečiu terminu neapibrėžtam laikui stabdyti nuomos mokesčio mokėjimą, kadangi, autorės nuomone, šiuo atveju tai sąlygotų

nebe nuomininko, o nuomotojo interesų pažeidimą, sumažinant (o tiksliau – neapibrėžtam laikotarpiui išvis prarandant) iš sudarytos sutarties gaunamą įvykdymą. Savaiame suprantama, jog daugelis nuomotojų taip pat yra prisiėmę ir turi įvykdyti atitinkamus finansinius įsipareigojimus tretiesiems asmenims, tarkime – sumokėti įmokas kredito įstaigoms, mokėti darbo užmokestį darbuotojams, atsiskaityti už suteiktas komunalines paslaugas ir pan. (Žičkus, 2020). Tokiu atveju, tikėtina, jog būtent nuomos mokesčio sumažinimas, autorės nuomone, abiem sutarties šalims būtų naudingiausias ir sąžiningą pusiausvyrą tarp šalių išlaikantis teismo įpareigojimas. Kita vertus, sveikintinas teismo sprendimas net ir po karantino ribojimų pabaigos tam tikrą laiką iki galutinio teismo sprendimo priėmimo dienos nuomininką įpareigoti mokėti tik 50 procentų sutartimi sulygto nuomos mokesčio. Tokiu būdu epidemiologinės situacijos padarinių naštą paskirstant abiem sutarties šalims, tarp nuomotojo ir nuomininko buvo išlaikyta sąžininga sutartinių prievolių pusiausvyra.

Be kita ko, minėtas teismo sprendimas sustabdyti nuomos mokesčio mokėjimą neapibrėžtam laikotarpiui aptartinas ir Lietuvos teismų praktikos, susijusios su po 2008 m. pasaulinės ekonominės krizės sekusiu laikotarpiu, kontekste. Anot Kęstučio Žičkaus, nors šiuo metu visą pasaulį sukausčiusi COVID-19 pandemija ir 2008 m. pasaulio, o kartu ir Lietuvos, ekonomiką išstikusi krizė nėra tapačios aplinkybės, vis tik, šių situacijų sugretinimas iš esmės pasikeitusių aplinkybių instituto kontekste leidžia teigti, jog, kaip matyti iš krizinio laikotarpio kasacinio teismo praktikos bylose dėl nekilnojamojo turto nuomos sutarties sąlygų pakeitimo, ne vienam nuomininkui pavyko sėkmingai pasinaudoti šiuo teisiniu instrumentu (Žičkus, 2020).

Vienas iš aptartinių pavyzdžių yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-265/2011. Šioje byloje buvo nuspręsta, kad nuomininkas, kuris nuomojamose patalpose teikė viešbučio paslaugas, dėl sumažėjusio svečių skaičiaus ir apgyvendinimo kainų (kaip ekonominės krizės padarinių) sumažėjęs šių paslaugų pelningumui ir, be kita ko, padidėjęs veiklos sąnaudoms (išaugus pridėtinės vertės mokesčiui bei padidėjęs komunaliniams mokesčiams už elektros, šildymo paslaugas ir pan.), turėjo pagrindą remtis Civilinio kodekso 6.204 straipsnio nuostatomis – nuomininko pagal sutartį mokėtas nuomos mokesčio dydis buvo sumažintas. Be kita ko, šioje byloje teismai konstatavo ir tai, jog, atsiradus anksčiau paminėtoms aplinkybėms ir sutartyje nustatytai kainai apskritai nebeatitinkant rinkos kainos, nuomininkas gauna nuomos kainos neatitinkančias patalpas, o tai reiškia, jog yra iš esmės sumažėjęs jo gaunamas įvykdymas. Tuo tarpu, sprenddami, ar sumažinus nuomos mokesčio dydį, kartu nesumažės ir nuomotojo gaunamas įvykdymas, teismai pabrėžė, jog akivaizdu, kad iš nuomos sutarties, tokiu atveju,

nuomotojas gaus mažiau pajamų nei iki tol, tačiau esamomis rinkos sąlygomis sudaręs kitą sutartį, nuomotojas negautų daugiau pajamų nei ta kaina, iki kurios buvo sumažintas sutartyje šalių sulygto nuomos mokesčio dydis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje).

Dar vienas paminėtinas teismų praktikos pavyzdys yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 10 d. nutartis. Šioje byloje buvo nuspręsta, jog nuomininkas, kuris nuomojamose patalpose vertėsi vaistinės veikla ir kurio pajamos dėl pasaulinės ekonominės krizės iš tokios veiklos itin sumažėjo, taip pat turėjo pagrindą remtis Civilinio kodekso 6.204 straipsnyje įtvirtintu sutartinių prievolių pusiausvyros atstatymo instrumentu. Kasacinis teismas pažymėjo, jog dėl sutartyje nustatytos nuomos kainos neatitikties jos rinkos kainai iš esmės buvo suvaržytas nuomininko sutartinių įsipareigojimų pagal sutartį vykdymas. Atsižvelgiant į tai, jog nuomotojas nesutiko derėtis dėl abiem šalims priimtinių sutarties sąlygų, nerodė iniciatyvos tęsti sutartinius teisinius santykius, teismas nutraukė tarp šalių sudarytą nuomos sutartį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, sekant jau anksčiau gana sunkiomis ekonominėmis aplinkybėmis priimtų nacionalinių teismų sprendimų pavyzdžiu, vertėtų prisiminti, jog sutarties vykdymo pasunkėjimas neatleidžia sutarties šalies nuo pareigos vykdyti sutartį, be kita ko, nesuteikia teisės savaime sustabdyti įsipareigojimų vykdymo (Palevičienė, 2020). Nors Madrido pirmosios instancijos teismo Nr. 81 sprendimu ir buvo nuspręsta neapibrėžtam laikotarpiui stabdyti nuomos mokesčio mokėjimą, tokiu būdu, autorės nuomone, nuomotoją, kaip sutarties šalį, „pastatant“ į nepatogesnę ar mažiau palankią padėtį, vis tik, išlieka tikimybė, jog Lietuvos teismai su nekilnojamojo turto nuomos sutartimis susijusiuose ginčuose ateityje laikysis panašios pozicijos į tą, kurią suformavo jau anksčiau pasaulį ištikusios pasaulinės ekonominės krizės metu.

Nors šiuo sudėtingu laikotarpiu, tikėtina, jog šalims ne visuomet pasiseks rasti kompromisą, vis tik, ir toliau vykdyti sutartį, kad ir pasikeitusiomis sąlygomis, šalims yra naudingiau, nei ją nutraukti ar inicijuoti teisinius ginčus. Viena iš galimybių užtikrinti sąžiningą šalių interesų pusiausvyrą, be kita ko, galėtų būti ir šalių tarpusavio susitarimas ne tik karantino metu sumažinti nuomos ar kitokio pobūdžio iš sutarties kylantį mokėjimą, tačiau kartu ir nusibrėžti atitinkamas ribas, jog, tarkime, net ir pasibaigus karantino režimui, šalis mokėtų mažesnę, pavyzdžiui, proporcingą jos einamuoju laikotarpiu gaunamam pelnui, mokesťį, kylantį iš sutarties. Be kita ko, kita sutarties šalis, gindama savo interesus, galėtų reikalauti pateikti atitinkamą užtikrinimą, jog, tarkime, nuomininkas, pasibaigus karantino ribojimams, bus pajėgus mokėti sumažintą nuomos mokesťį. Sutartyje tinkamai

neapsibrėžus galimų ateities prievolių vykdymo scenarijų, vienai iš sutarties šalių tektų neigiamų padarinių rizika. Tarkime, jeigu, net ir atlaisvinus karantino ribojimus, nuomininko atnaujinta veikla neatneštų pakankamai pelno, o sutartyje nebūtų aptartas tam tikrą laikotarpį po karantino galimas nuomos mokesčio skaičiavimo mechanizmas proporcingai nuomininko gaunamam pelnui, nuomininkas, vėlgi, atsidurtų nepalankioje padėtyje, neturėdamas pakankamai lėšų atsiskaityti su nuomotoju.

Taigi tam, kad dėl COVID-19 pandemijos ir jos pagrindu įvestų apribojimų sukeltų neigiamų padarinių būtų galima remtis iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutu, visų pirma, vertėtų pasinaudoti visomis įmanomomis galimybėmis išsaugoti esamus sutartinius teisinius santykius, sėdant prie derybų stalo ir abiem sutarties šalims proporcingai paskirstant atsiradusius nuostolius (Palevičienė, 2020). Priešingu atveju, sutarties šalių lauktų teisminis ginčas, kurio metu teismas, vertindamas anksčiau darbe aptartų kriterijų visumą, spręstų, ar egzistuoja pagrindas modifikuoti sutarties sąlygas, o galbūt – netgi nutraukti sutartį.

Tad, nors ir atsižvelgiant į aukščiau aptartus teismų praktikos pavyzdžius ar egzistuojančių teisės normų visumą, vis tik, vieningos pozicijos dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių instituto pritaikomumo COVID-19 pandemijos kontekste, negalima pateikti. Tokią situaciją sąlygoja tai, jog kiekvienu konkrečiu atveju būtina įvertinti individualaus sutartinio teisinio santykio faktines aplinkybes – turi būti nustatytas ne tik sutartinių prievolių pusiausvyros pokyčio egzistavimas, tačiau kartu įvertintas ir jo mastas bei tai, ar toks pasikeitimas laikytinas iš esmės pakeitusiu sutartinių prievolių pusiausvyrą ir sudarantis pagrindą keisti sutartimi sulgytas sąlygas. Tik nustačius Civilinio kodekso 6.240 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų kriterijų visumą bei greitai ir racionaliai reaguojant į besikeičiančias aplinkybes, iš esmės pasikeitusių aplinkybių instituto nuostatos galėtų būti pritaikytos ir padėtų sutarties šalims pasiekti bendro kompromisinio varianto, siekiant eliminuoti kilusius sunkumus. Priešingu atveju, kompromiso sutarties šalims tektų ieškoti teisme, o teisminis procesas, be kita ko, ne tik padidintų sutarties šalių patiriamas išlaidas, tačiau ir išekvotų gana dideles laiko sąnaudas. Tad, nors ir nėra vieningos taisyklės, visiems sutartiniams teisiniams santykiams taikomos be išimties, turėtų būti vis labiau skatinamas ir sveikintinas sutarties šalių gebėjimas ekstraordinariomis situacijomis išklaudyti viena kitą bei ieškoti tarpusavio kompromisų.

3. *Force majeure* ir iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutai COVID-19 pandemijos kontekste: kuris teisių gynimo būdas aktualesnis civilinių teisinių santykių dalyviams?

Pastaraisiais metais, o ypač, nuo 2020 m. kovo mėn., kuomet COVID-19 pandemijos iššūkiu užklupo ne tik verslo subjektus, pavienius fizinius asmenis, sveikatos įstaigas bei valdžios institucijas, tačiau kartu ir teisininkus, viešojoje erdvėje atsirasdavo vis daugiau teisinių komentarų nenugalimos jėgos ar iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutų temomis. Tad epidemiologinė situacija visame pasaulyje, o kartu ir Lietuvoje, ne tik sukėlė didelius ekonominius sunkumus, psichologines bei sveikatos problemas, tačiau kartu iš glūdumos prikėlė bemaž tik 2008 m. pasaulinės ekonominės krizės kontekste detaliau aptartus klasikinius teisės institutus, o būtent – nenugalimos jėgos ir iš esmės pasikeitusių aplinkybių doktrinas.

Minėtuose teisininkų komentaruose neretai buvo pabrėžiamas *force majeure* instituto nuostatų palankumas bei aktualumas, būtent dėl tos priežasties, jog nenugalimos jėgos aplinkybė leidžia prievolės šaliai iš karto stabdyti prievolės vykdymą, prieš tai apie tokią susiklosčiusią situaciją informuojant kontrahentą. Nors prievolės sustabdymas galimas tik tol, kol šios aplinkybės nepasibaigia (neišnyksta), vis tik, tokiu atveju šalis yra atleidžiama nuo atsakomybės už prievolės neįvykdymą, o taip pat šalys turi galimybę nutraukti sutartį, reikalauti restitucijos bei imtis kitų teisinių priemonių, siekiant sumažinti patiriamus nuostolius (Palevičienė, 2020). Būtent dėl šių priežasčių, nenugalimos jėgos institutas pirmosiomis 2020 m. kovo mėn. įvesto karantino savaitėmis buvo plačiai aptariamasis viešojoje socialinėje erdvėje. Vis tik, kaip jau ir buvo aptarta pirmojoje darbo dalyje, įrodyti bei pagrįsti tam tikru atveju egzistuojant kumuliatyvias Civilinio kodekso 6.212 straipsnyje įtvirtintas sąlygas, yra gana sudėtinga. Tad, atitinkamai, ir nėra galimas vienareikšmiškas atsakymas, ar COVID-19 pandemija bei jos pagrindu įvesti apribojimai konkrečios situacijos atveju bus laikytini nenugalimos jėgos aplinkybe.

Kita vertus, 2020 m. spalio mėn. prasidėjus antrajai COVID-19 pandemijos „bangai“, kuomet, matyt, vienai iš opiausių, o būtent – nuomos, sričių, Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministro įsakymu⁷ buvo patvirtintos priemonės daliniam nuomos mokesčio kompensavimui, o ir dalis nuomotojų sutiko su nuomininkų prašymais tam

---

⁷ 2020 m. gegužės 3 d. įsakymu Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministras patvirtino „Dalinio nuomos mokesčio kompensavimo labiausiai nuo COVID-19 pandemijos nukentėjusioms įmonėms“ pagalbos priemonių ir sąlygų aprašą, kuriuo remiantis, nemaža dalis pareiškėjų – įmonių galėjo pretenduoti į tam tikras valstybės skiriamas išmokas (Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministro 2020 m. gegužės 3 d. įsakymas Nr. 4-375).

tikram laikotarpiui pakeisti sutarties sąlygas ir sumažinti nuomos mokesį, *force majeure* instituto taikymo perspektyvų aptarimas bei teisininkų komentarai šia tema viešojoje internetinėje erdvėje atslūgo (Petroševičienė, 2021).

Kaip jau buvo aptarta pirmojoje darbo dalyje, tam, jog būtų galima remtis nenugalimos jėgos aplinkybe, dėl kurios sutarties neįvykdžiusi šalis būtų atleidžiama nuo civilinės atsakomybės, yra būtina, kad dėl iš anksto nenumatytų aplinkybių, dėl kurių nei viena šalis nebūtų prisiėmusi jų atsiradimo rizikos, įvykdyti sutartį taptų objektyviai neįmanoma (Zapolskis, 2012). Tačiau neretai nutinka taip, jog, nors ir iš anksto nenuspėjus tam tikrų aplinkybių atsiradimo rizikos, vis tik, prisiimtus įsipareigojimus įvykdyti vis dar yra įmanoma, tik tai įgyvendinti tampa kur kas sudėtingiau. Tokiu atveju, *force majeure* instituto nuostatos tampa nebeaktualios, tačiau suteikia galimybę sutarties šalims pasinaudoti kitu teisių gynimo būdu, o būtent – iš esmės pasikeitusių aplinkybių instituto nuostatomis, kurios, epidemiologinės krizės pradžioje, buvo nepelnytai pamirštos viešojoje erdvėje įvairiomis įžvalgomis besidalinusių teisininkų.

Tęsiantis antrajam karantinui ir daugeliui sutartinių teisinių santykių dalyvių dar sykį susidūrus su pasunkėjusiomis galimybėmis įgyvendinti prisiimtus įsipareigojimus, kai kurie sutartinių teisinių santykių dalyviai vėl sėdo prie derybų stalo, siekiant rasti bendrus iškilusių problemų sprendimo būdus. Pažymėtina, jog tiek esamas teisinis reguliavimas, be kita ko, tiek ir suformuota teismų praktika, bet kuriuo atveju įpareigoja sutarčių šalis bendradarbiauti ir kooperuotis bei neleidžia joms viena kitos atžvilgiu piktnaudžiauti teise. Tokių ekstraordinarinių situacijų metu, iškilus sutarties vykdymo sunkumams, nepriklausantiems nuo šalių valios, derybos yra pirminis ir labiausiai skatintinas veiksmas, kurio šalys gali bei turėtų imtis. Ir nors tas pats teisinis reguliavimas išskiria galimybę šalims, nepasiekusioms kompromiso, kreiptis į teismą, vis dėlto, vertėtų atsižvelgti į tai, jog, nors privalomas derybų modelis ir nėra įtvirtintas imperatyviai, sąžiningumo principas reikalauja, kad sutarties šalis bent jau rimtai apsvarstytų dėl pasikeitusių aplinkybių nukentėjusios šalies pateiktus pasiūlymus (Zapolskis, 2012).

Tad, atsižvelgiant į aukščiau pateiktas įžvalgas, galima laikyti pagrįstu viešojoje erdvėje dažnai keliamą klausimą, ar Lietuvoje galiojantys teisės aktai gali veiksmingai užkirsti kelią tokios pasaulinės krizės, kaip kad COVID-19 pandemijos reiškinį, poveikiui prievolių vykdymui?

Atsakant į iškeltą klausimą, galima konstatuoti, jog egzistuojantis teisinis reguliavimas šalims, patiriančioms tam tikrus sunkumus, sudaro galimybes rasti tinkamų teisinių instrumentų galimiems nesutarimams išspręsti. Tačiau, kadangi tiek *force majeure*, tiek iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutai pateikia tik bendro pobūdžio taisykles ir

gaires, vis tik, ar tokios teisinės priemonės konkrečiu atveju būtų veiksmingos, priklauso nuo individualios situacijos faktinių aplinkybių. Atitinkamai, dėl šios priežasties, negali būti pateikta ir vieninga taisyklė, taikytina absoliučiai visų sutartinių teisinių santykių atveju. Nors teisinė sistema į esamus pokyčius reaguoja restrospektyviai, vis dėlto, egzistuoja pagrindas teigti, jog galiojantys nacionaliniai teisės aktai gali veiksmingai sureguliuoti tokių pasaulinių krizių, kaip kad COVID-19 pandemijos, atvejus, bei užkirsti kelią galimiems sunkiems padariniams sutarčių vykdymui, priklausomai nuo konkrečių sutarties šalis ištikusių faktinių aplinkybių atitikties *force majeure* ar iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutų kriterijams. Be kita ko, įstatyminis reguliavimas sutartinių teisinių santykių dalyviams sudaro galimybę sutartyse numatyti konkrečias aplinkybes, kurios, jų atveju, būtų laikomos nenugalima jėga ar sutarties vykdymo suvaržymu.

Nors nenugalimos jėgos instituto nuostatos, kaip jau anksčiau minėta, daugeliui atrodo palankesnės dėl *force majeure* aplinkybės sukeltamų teisinių padarinių, t. y. sutarties neįvykdžiusios šalies (laikino) atleidimo nuo civilinės atsakomybės, vis tik, šio instituto pritaikymas yra sąlygotas objektyvaus neįmanomumo kriterijaus. Tai reiškia, jog tais atvejais, kai prisiimtus įsipareigojimus įvykdyti yra įmanoma, nors ir kitokiais (galbūt, net žymiai brangesniais ar dar kitaip apsunkintais) būdais, *force majeure* aplinkybė nebus konstatuota. Be kita ko, atleidimas nuo atsakomybės už sutartinių įsipareigojimų neįvykdymą sąlygoja tam tikrą sąstingį (nors ir laikiną) sutartiniuose teisiniuose santykiuose. Nors šalys ir yra laisvos apsibrėžti tai, kas, jų atveju, būtų laikoma *force majeure* aplinkybe, nevertėtų pamiršti to, jog nuo šiol visas socialinis bei ekonominis gyvenimas, tikėtina, jog gali būti dar ilgai veikiamas epidemiologinių aplinkybių. Tad situacijas, kuomet sutartimi prisiimtus įsipareigojimus objektyviai įvykdyti yra įmanoma, nors ir žymiai sunkiau, vertėtų spręsti abipusių sutarties šalių nuolaidų, derybų ir betarpiško kompromisų ieškojimo būdu. Tik užtikrinus vieningumą sutartinių teisinių santykių srityje, kooperuojantis ir bendradarbiaujant su kontrahentais, bus įmanomas sklandus ir maksimaliai optimizuojantis galimus nuostolius, dėl COVID-19 pandemijos reiškinių kilusių probleminių situacijų sprendimas. Atsižvelgiant į tai, iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutas, remiantis bendrą, tačiau ne visuomet abiems sutarties šalims vienodai naudingų kompromisų pasiekimu, galėtų ir, autorės nuomone, turėtų būti laikomas esminiu ir, šiai dienai, efektyvesniu bei aktualesniu tarp šalių kilusių nesutarimų sprendimo mechanizmu pasaulinės epidemiologinės krizės metu.

IŠVADOS

1. Nei COVID-19 pandemija, nei jos pagrindu įvesti įvairaus pobūdžio bei masto apribojimai *per se* nėra ir negali būti laikomi *force majeure* aplinkybe.
2. COVID-19 pandemija neįtakojo absoliučiai visų prievolių tapti neįmanomomis įvykdyti, todėl nenugalimos jėgos instituto pritaikomumas COVID-19 pandemijos kontekste yra sąlygotas konkrečios situacijos individualių aplinkybių atitikties kumuliatyviems *force majeure* kriterijams, o taip pat ir šalių sutartyje atskirai apibrėžtų atvejų.
3. COVID-19 pandemija, kaip tokia, ar jos pagrindu įvesti karantino ribojimai, savaime nesuteikia pagrindo sutarties šalims atsisakyti vykdyti sutartimi prisiimtus įsipareigojimus.
4. Epidemiologinė situacija taip pat nesudaro pagrindo savaime taikyti iš esmės pasikeitusių aplinkybių instituto nuostatų, tačiau – COVID-19 pandemijos pagrindu įvesti apribojimai gali sudaryti prielaidas pasinaudoti minėtu teisių gynimo būdu, atsižvelgiant į konkrečias prievolinio teisinio santykio aplinkybes.
5. Šalys yra laisvos sutartyse ne tik apibrėžti, tačiau ir detalizuoti, kokios situacijos, jų atveju, galėtų būti laikomos sutarties vykdymo suvaržymu ar *force majeure* aplinkybe, kartu nurodant ir galimus tokių situacijų sprendimo būdus.
6. Nors *force majeure* institutas neretai gali atrodyti palankesnis dėl jo pagrindu sukeltamų teisinių padarinių, vis dėlto, prievolių teisinių santykių dalyviai turėtų atkreipti dėmesį, jog tik tarpusavio nuolaidų, betarpiško kompromisų ieškojimo ir derybų būdu pasaulinės krizės akivaizdoje galima efektyviau ir racionaliau išspręsti kilusius sunkumus, konstruktyviai keičiant sutarčių sąlygas, o taip pat ir toliau, nors ir pasikeitusiomis aplinkybėmis, vykdyti sutartimi prisiimtus įsipareigojimus.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Tarptautinės teisės šaltiniai:

Principles of European Contract law (Parts I, II, and III) (2002), p. 22.

UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (2016). ISBN: 978-88-86449-37-3, p. 218-222, 240-242.

Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės (1969), Valstybės žinios, 2002, 13-480.

Nacionaliniai teisės aktai:

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimas Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“. TAR, 5466.

Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministro 2020 m. gegužės 3 d. įsakymas Nr. 4-375 „Dėl priemonės „Dalinis nuomos mokesčio kompensavimas labiausiai nuo COVID-19 nukentėjusioms įmonėms“ valstybės pagalbos schemos ir sąlygų aprašo patvirtinimo“. TAR, 9261.

Specialioji literatūra

Mikelėnas, V. ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso šeštosios knygos „Prievolių teisė“ pirmo tomo komentaras*. Vilnius: Justitia.

Zapolskis, Z. (2012). *Aplinkybių pasikeitimo įtaka sutarties vykdymui*. Daktaro disertacijos santrauka, socialiniai mokslai, teisė (01S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Baltijos kopija.

Teismų praktika

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai:

Société Pipeline Méditerranée et Rhône (SPMR) v. Administration des douanes et droits indirects [ESTT], Nr. C-314/06, [2007-12-18]. ECLI:EU:C:2007:817.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-621/2004.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-265/2011.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-150/2012.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-268/2012.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-523/2013.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1/2014.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-25-916/2015.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-72-701/2018.

Kiti šaltiniai

Internetiniai tinklalapiai:

Teise.pro. *Kas yra nenugalima jėga (force majeure) arba ar galima karantino metu nevykdyti prievolių?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2020/03/20/a-sekstelo-kas-yra-nenugalima-jega-force-majeure-arba-ar-galima-karantino-metu-nevykdyti-prievoliu/> [žiūrėta 2021 m. sausio 10 d.].

Teise.pro. *Vis dar nenugalima pandemija, nuomos sutartys ir sąžiningumas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2021/02/03/1-didziulis-vis-dar-nenugalima-pandemija-nuomos-sutartys-ir-saziningumas/> [žiūrėta 2021 m. kovo 5 d.].

Teise.pro. *COVID-19 viruso įtaka nekilnojamojo turto nuomos sutarčių vykdymui. Ar nuomininkai turi teisę prašyti keisti sutarčių sąlygas?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2020/03/19/k-zickus-covid-19-viruso-itaka-nekilnojamojo-turto-nuomos-sutarciau-vykdytui-ar-nuomininkai-turi-teise-prasyti-keisti-sutarciau-salygas/> [žiūrėta 2021 m. kovo 22 d.].

Cobalt.legal. *COVID-19. Ar jau metas galvoti apie pasikeitusias aplinkybes?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://cobalt.legal/lt/naujienos-ir-renginiai/covid-19-ar-jau-metas-galvoti-apie-pasikeitusias-aplinkybes> [žiūrėta 2021 m. kovo 20 d.].

Eversheds-Sutherland. *Teisiniai patarimai dėl koronaviruso* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.eversheds-sutherland.com/global/en/where/cee/lithuania/lt/overview/publications/index.page> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 28 d.].

Gtyabogados. *First court decision in Spain to apply the rebus sic stantibus clause with regard to the COVID-19 pandemic* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://gtyabogados.com/en/first-court-decision-in-spain-to-apply-the-rebus-sic-stantibus-clause-with-regard-to-the-covid-19-pandemic/> [žiūrėta 2021 m. kovo 15 d.].

Delfi. *COVID-19 rizikos nuomos rinkoje tęsiasi: ar galima užginčyti „priimtą riziką“ nuostatas?* [interaktyvus].

Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/nuomones/olga-petroseviciene-covid-19-rizikos-nuomos-rinkoje-tesiasi-ar-galima-uzgincyti-prisiimtos-rizikos-nuostatas.d?id=86221411> [žiūrėta 2021 m. vasario 10 d.].

Straipsniai elektroniniuose (mokslo) žurnaluose:

Vanhara, D. (2010). Nenugalimos jėgos (*force majeure*) teisinė prigimtis, jos santykis su kitomis atleidimo nuo civilinės atsakomybės aplinkybėmis. *Juristas*, 6 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://vanhara.lt/publikacijos/nenugalimos-jegos-force-majeure-teisine-prigimtis-jos-santykis-su-kitomis-atleidimo-nuo-civilines-atsakomybes-aplinkybemis/> [žiūrėta 2021 m. sausio 15 d.].

Kalmatavičius, V. (2020). Ar koronavirusas gali būti laikomas *force majeure*? *Verslo žinios* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/sparnai/2020/03/12/ar-koronavirusas-gali-buti-laikomas-force-majeure> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 28 d.].

Palevičienė, S. (2020). Karantino sąlygomis teisė gins tuos, kurie sąžiningai sieks tarpusavio interesų apsaugos balanso. *Verslo žinios* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2020/03/24/karantino-salygomis-teise-gins-tuos-kurie-saziningai-sieks-tarpusavio-interesu-apsaugos-balanso> [žiūrėta 2021 m. kovo 15 d.].

Kiraz, E. et al. (2020). COVID-19 and force majeure clauses: an examination of arbitral tribunal's awards. *Oxford Academic Journals*, p. 20-26 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://academic.oup.com/ulr/advance-article/doi/10.1093/ulr/unaa027/6055096?login=true> [žiūrėta 2021 m. kovo 2 d.].

SANTRAUKA

COVID-19 pandemija ir prievolių vykdymas

Kamilė Tamošaitytė

Magistro darbe analizuojama netikėtai visą pasaulį sukausčiusios pandemijos įtaka prievolinių įsipareigojimų vykdymui. Akivaizdu, jog epidemiologinė situacija ir jos pagrindu įvesti apribojimai sąlygojo didžiulius iššūkius ne tik sveikatos apsaugos, žmogaus teisių, tačiau ir ekonomikos bei verslo srityse. Atitinkamai, sustojus ne tik įprastam gyvenimo režimui, tačiau ir ekonominei bei socialinei veiklai, daugelis sutartinių teisinių santykių dalyvių susidūrė su dilema, kaip elgtis toliau.

Vienas iš darbe aptariamų epidemiologinės krizės pagrindu kilusių sunkumų sprendimo būdų – galimybė sutartinių teisinių santykių dalyviams pasinaudoti *force majeure* instituto nuostatomis. Remiantis Lietuvos teisės doktrinoje bei kasacinio teismo jurisprudencijoje įtvirtintais nenugalimos jėgos instituto kriterijais, magistro darbe vertinama, kokiais atvejais šio instituto nuostatos iš tikrųjų galėtų būti pritaikytos sutartinių teisinių santykių dalyvių atžvilgiu. Atskirų atvejų analizė leidžia konstatuoti, jog, priklausomai nuo konkrečių faktinių aplinkybių atitikties *force majeure* kriterijams, šio instituto nuostatos gali būti pritaikytos COVID-19 pandemijos kontekste.

Darbe taip pat analizuojama dar viena galimybė spręsti COVID-19 pandemijos pagrindu kilusius iššūkius. Šiuo pagrindu, yra nagrinėjamos Civilinio kodekso 6.204 straipsnyje įtvirtintos iš esmės pasikeitusių aplinkybių instituto nuostatos, jas siejant su epidemiologine situacija bei jos pagrindu įvestais apribojimais. Įvairių pavyzdžių analizė, paremta COVID-19 pandemijos krizės aplinkybėmis, leidžia atskleisti bei aptarti atvejus, kuomet šiuo teisių gynimo būdu atskiri sutartinių teisinių santykių dalyviai galėtų pasinaudoti. Atlikta analizė leidžia teigti, jog, COVID-19 pandemijos metu, sutartinių prievolių pusiausvyros atstatymo instrumentas gali būti efektyviu teisių gynimo būdu.

Magistro darbe atliekama *force majeure* ir iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutų pritaikomumo analizė COVID-19 pandemijos bei jos pagrindu įvestų apribojimų kontekste, taip pat leidžia padaryti išvadą, kuris iš šių teisių gynimo būdų, šiai dienai, yra efektyvesnis bei aktualesnis sutartinių santykių dalyviams. Tokiu teisių gynimo būdu, remiantis darbe išdėstytais argumentais, turėtų būti laikomas iš esmės pasikeitusių aplinkybių institutas.

SUMMARY

COVID-19 pandemic and the fulfilment of obligations

Kamilė Tamošaitytė

This master thesis analyses the impact of an unexpected worldwide pandemic on the fulfilment of obligations. It is clear that the epidemiological situation and the restrictions imposed on its basis have caused major challenges not only in the areas of health, human rights, but also in the economic and business fields. Accordingly, after stopping not only the normal way of life, but also economic and social activities, the participants in the contractual legal relationship are faced with the dilemma of how to proceed.

One of the ways to solve the difficulties caused by the epidemiological crisis, discussed in the work, is the possibility for the participants of contractual legal relations to use the provisions of the institute of *force majeure*. Based on the criteria of the institute of force majeure, established in the doctrine of Lithuanian law and the jurisprudence of the Court of Cassation, this master thesis assesses in which cases the provisions of this institute could actually be applied to participants in contractual legal relationships. The analysis of individual cases allows to state that, depending on the compliance of force majeure criteria with specific factual circumstances, the provisions of this institute can be applied in the context of the COVID-19 pandemic.

This work also analyses another option to address the challenges posed by the COVID-19 pandemic. On this basis, the provisions of the institute of fundamentally changed circumstances enshrined in Article 6.204 of the Civil Code are examined, linking them with the epidemiological situation and the restrictions imposed on its basis. An analysis of the various examples, based on the context of the COVID-19 pandemic crisis, makes it possible to identify and discuss cases, where this institute could be used by individual participants in a contractual legal relationship. The analysis suggests that, during the COVID-19 pandemic, an instrument for rebalancing contractual obligations can be an effective remedy.

The analysis of the institutes of *force majeure* and fundamentally changed circumstances in the context of the COVID-19 pandemic and the restrictions imposed on its basis, allows to conclude which of these remedies is more effective and relevant. The institute of fundamentally changed circumstances should be considered as such a remedy, based on the arguments set forth in this master thesis.